

HEŘMANOMĚSTECKÝ STATEK KONCEM 14. STOLETÍ

Jaroslav TEPLÝ

*... sám na siváka vseď,
po boku visel mu křivý roh,
a rychle klusali vpřed.*

Staroskotské balady

*A když pan Šternberk to slovo zaslyšel
ihned služebníkovi kuon sedlati kázal:
A sedlaj ty kuoně, budeva vsědati.*

Píseň od pana Šternberka

Není obvyklé umísťovat pod titul studie zabývající se hospodářskou a sociální problematikou předhusitských Čech motto, přesto však motto sem právem patří. Základní motivaci k následující studii poskytl totiž baladický příběh z Čech z doby krásného slohu, z času krásných Madon. Diváme-li se na tyto světice, jsme na okamžik v pokušení domnívat se, že jejich doba byla dobou oduševnělého citu, že to byla pouhá náhoda, jež ve slovesnosti zanechala píseň o vraždě mladého Šternberka, blízko baladám skotským.

Nenechme se mýlit. Někteří z našich předků dovedli mistrovsky vykoulit ženskou postavu i tvář, podobu ženy i Matky Boží zároveň, ale jini zase dovedli tvořit takovou skutečnost, že vydobyta námi z pramenů si nic nezadá s drsnými baladami skotskými či s baladou o mladém Šternberkovi.

Motivem jak šternberské, tak skotské balady je žena, motivem prolínajícím naši studii, je majetek, středně velký feudální statek ve východních Čechách v době vlády Václava IV.

Následující studie má tudíž dvě linie. Jedna evokuje příběh o vraždě mladíka Ojife, jenž se odehrál v době války všech proti všem. Druhá linie paralelně s tím rekonstruuje feudální statek, pro který byl Ojif zavražděn. Obojí rekonstrukci dovolil stav pramenné základny, jež umožňuje pohled jak na podobu osídlení a rozložení statků v jednom mikroregionu, tak na část společnosti v tomto mikroregionu žijící.

Druhá linie je druhou linií pouze zdánlivě, studie je především pohledem na feudální statek předhusitské doby. Předmětem studie je tedy kulisa, v níž se Ojifův příběh odehrál, příběh sám je druhotný. Jedno od druhého ale nelze oddělit, nebyt tragického konce Ojifova a pokusů dědiců o získání kdysi jeho majetku, věděli bychom o tomto majetku, a tedy o feudálním statku mnohem méně. Prolíná se tedy jedinečné, příběh, a obecné, statek, jichž v předhusitských Čechách bylo mnoho podobných.

Poznamenejme snad, že názor, že velcí feudálové se "snažili na úkor nižší šlechty rozšířit svá panství"¹⁾ tu nenalezneme ve zcela čisté podobě, protože soupeření o statek tu probíhalo v rovině jedné společenské vrstvy.

* * *

I.

Kulisou příběhu je statek heřmanoměstecký, jak se mu říkalo od sklonku čtrnáctého století, před tím zvaný též mrtický nebo mrdický,²⁾ ležel v tehdejší i dnešní Chrudimsku. Pohybujeme-li se ve směru někdejší Trstenické cesty či alespoň jedné její větve od Čáslavi k Chrudimí a překročíme-li hřeben Železných hor, ocitneme se tam, kde plošina Litošická přechází v plošinu Podolskou, na území bývalého městeckého statku.

Staré jádro této sídelní komory je asi tři kilometry jižněji od nás v lokalitě Kostelec.³⁾ Nalezneme tu kostel v trojím pásu valů, v nichž lze předpokládat i sídlo. Archeologicky je lokalita intaktní, stopy sídla dosud nikdo nezjišťoval.⁴⁾ Je to stranou od hlavní cesty, dost stranou, aby táhnoucí vojsko muselo k sídlu odbočit, dost blízko k cestě, aby bylo možno loupežit.

Držitele z třináctého století z .přímých pramenných dokladů neznáme, ale ve svědeckých řadách listin se objevují jména, jež je možno vztahovat k této lokalitě, i když pouze hypoteticky. V roce 1257 "...presentibus hiis

testibus ...Iohanne de Wissenowe... Vlrico de Costel...⁵⁾; v roce 1263 "...testes sunt... Hoygerus de Swynz... Wernherus de Steynkirchen...⁶⁾; v roce 1264 "...testibus ...Hogerus de Swintz... Wernherus de Koztel...⁷⁾; v roce 1279 "...testes ...Hogerus de Zwyn... Hermannus de Kostel...⁸⁾

V několika odstavcích se pokusíme nastinit, v čem vidíme spojovací momenty skrovných listinných údajů, přičemž se stále budeme pohybovat v rovině předpokladů.

V první listině svědčí králův "iudex" Jan s predikátem "de Wissenowe". Tento predikát interpretujeme jako Vyšehněvice především na základě jiné listiny z roku 1256,⁹⁾ v níž svědčí tento "Johannes de Wisnow cum fratre suo Prawcone". Pravka spojujeme s Pravy¹⁰⁾ v sousedství Vyšehněvic. V Čechách i na Moravě jsou jediné Pravy, takže interpretace je značně pravděpodobná. Představujeme si, že rozrod si vynutil založení nové osady v oblasti, kde vzhledem k zalesnění ještě mohla být volná půda.

Jana z Vyšehněvic z listiny z roku 1257 a Ulrycha z Kostela z téže listiny lze pokládat ne-li za sousedy - Vyšehněvice a Kostelec jsou od sebe vzdáleny dvacet kilometrů - tedy alespoň za krajany.

Ve svědeckých řadách listin ze třináctého století se poměrně často vyskytují bratři a otcové a synové, právě tak často v těchto svědeckých řadách nacházíme sousedy.¹¹⁾ Nelze tudíž vyloučit - stále se pohybuje v rovině předpokladu - že Jan z Vyšehněvic přivedl krajana Ulrycha z Kostela do královské družiny, v níž měl sám pevné místo. Jako svědek listin vystupuje mnohokrát.¹²⁾

V dalších třech listinách z let 1263, 1264 a 1279 nalezneme jako svědka Ojife "de Swinz", v prvních dvou listinách spolu s Vernerem z Kostela, v poslední listině spolu s Heřmanem z Kostela. Jméno Heřman nás přivádí k doloženým držitelům Kostelce a Mrdic z počátku 14.století, jsou to v půhonech z roku 1318 Heřman z Mrdic a Heřman z Kostela.¹³⁾ Ať už jde o jednu, či o dvě osoby, o jejich držbě nemůže být sporu. Připočteme-li k tomu, že jméno Heřman se v tomto rodu udržovalo až do roku 1382,¹⁴⁾ nabyvá předpoklad, že Heřman z listiny z roku 1279 je Heřmanem z tohoto rodu erbu lekna na pravděpodobnosti.

Pro Wernera ze Steynkirchen resp. z Kostela z listin z let 1263 a 1264 naproti tomu nemáme žádnou podporu pro to, abychom alespoň předpokládali, že byl rovněž držitelem Kostelce u Heřmanova Městce. Daleko prav-

děpodobnější se bude jednat o Steinkirchen v Dolních Rakousích.¹⁵⁾ Dost opory tu neposkytuje ani jméno dalšího svědka, jímž je v roce 1264 "Hogerus de Swintz". Editor Regest Josef Emler jej interpretoval jako Ojře z Trhových Svin.¹⁶⁾ Bylo by lákavé předpokládat, že jde o zkomolení místního jména, že "de Swintz" je Ojří ze Svinčan,¹⁷⁾ jež jsou blízko Kostelce, ale řešení má tolik úskalí a tolik nepravděpodobností, že je vhodné je opustit, i když některé náznaky by tu byly.

Ulrycha z roku 1257 lze však do jisté míry pravděpodobně, Heřmana z roku 1279 pak velmi pravděpodobně, pokládat za držitele Kostelce u Heřmanova Městce.¹⁸⁾

Zmínka o loupežení nebyla ani stylistickým obratem, ani pokusem vnášet do studie trochu romantisujících představ. Ke Kostelci a Heřmanovu Městci se opravdu vztahuje pověst o loupeživých rytířích Heřmanech, pánech na městě a tvrzcích u města a v Kostelci. Jako historický pramen je ovšem pověst nespolehlivá, ale tato pověst má oporu ve zcela spolehlivém prameni, je to jediný dochovaný svazek zemských desk z počátku 14. století. Dichtung und Wahrheit se tu podpírají navzájem.

V roce 1318 byli zemským soudem poháněni Heřman z Kostela a Vilém z Nemošic, protože plenili vesnice statku hradu Vildštejna drženího Hrabišem z Paběnic. Z téhož roku je i půhon na Heřmana a Ctibora z Mrdic,¹⁹⁾ protože plenili v Zálesí.²⁰⁾

I zde je několik sporných míst. Heřman z Kostela a Heřman z Mrdic mohou být dvě osoby, ale může to být i osoba jedna s dvojím přídomkem. Protože ale v roce 1325 Heřman z Mrdic poděluje syny, a při tom odděluje dva, Ctibora a Heřmana z Rychmburku, mohlo by tu jít o Heřmana a Ctibora ze vkladu z roku 1318. Tři další synové jsou druhou skupinou dědiců, což podporuje možnost, pochopitelně spekulativní, že jde o Heřmana z roku 1279, jenž se po druhé oženil - proto ty dvě skupiny dědiců - a syny z druhého manželství i s manželkou poroučí do ochrany Bernarda z Cimburka.²¹⁾ Miloslava je ještě mladičká a synové malí. Vypadá to románově, ale je-li Jaroš z Mrdic na Rosicích z roku 1373 Jarošem ze vkladu z roku 1325, věkově by to odpovídalo.²²⁾

Některý z těchto Heřmanů stál u vzniku trhového sídliště městského typu na trase Trstenické cesty, je to dnešní Heřmanův Městec.²³⁾ Jako pravděpodobný jeví se výklad, že pod starší osadou s kostelem P. Marie, jejíž jméno zcela zmizelo z lidské paměti, bylo lokováno obdélné tržiště s kostelem

sv. Bartoloměje, nebo bylo toto tržiště lokováno vedle staršího kostela.²⁴⁾ Osídlení se začalo říkat Heřmanovo Město, a toto označení "město" se v dnešním úsu ještě udrželo. Málokdo z okolí jede "do Městce", většinou se jezdí "do města".

Jako ucelený statek se toto zboží objevuje po prvé v deskovém vkladu z roku 1325,²⁵⁾ když Heřman z Mrdic poděloval dědice. Synům Heřmanovi a Ctiborovi postoupil částku peněz, kterou měl na Tasové hradu Rychmburku, a tím oddělil syny Vaňka, Bernarda a Jaroše a manželku Miloslavu. Jím dal tvrz Mrdice s poplužním dvorem, městečko Heřmanovo Město, ves Kněžnici, v Klešicích co tam má,²⁶⁾ a k tomu ještě druhý statek. Byly to Rosice s tvrzí a mlýny, ves Trnová a ves Doubravice s poli, loukami, lesy, řekami, kobylím polem,²⁷⁾ a patronátní právo ke kostelu v Rosicích. Manželku a chlapce až do jejich dospělosti svěřil do ochrany Bernarda z Cimburka.

Manželka Heřmanova Miloslava pocházela zřejmě z rodu erbu cimbuří, protože Heřman ji i chlapce poroučí do ochrany ujce, bratra ze strany matky případně báby. S největší pravděpodobností je tento Bernard z Cimburka onen Bernard, jež známe z Moravy z let 1308-1338.²⁸⁾ Heřman z Mrdic a ostatní mrdičtí pocházeli z rodu erbu lekna. Vyslovené sfragistický pramený doklad pro to sice dochován není, ale lze vycházet ze jména Heřman v rodu erbu lekna častého, jakož i ze znaku Heřmanova městce, jímž je lekno.²⁹⁾

Jest možno uvažovat i o tom, že lekno se dostalo do regionu spolu s fundátorstvím Vilémovského kláštera, jehož založení se přičítá předkům Kouniců,³⁰⁾ tudíž rodu erbu dvojího lekna, že některý člen rodu se oddělil a založil, či do jeho držby se dostal Kostelec. Snad by to vysvětlilo i erbovní znamení jednoho lekna. Kostelec je od Viléma pouhých patnáct kilometrů. Nedostatek přímých pramenů ovšem nutí zůstat na úrovni pouhého předpokladu.

Vedle držby Mrdických ve vkladu z roku 1325 byly v Městci ještě držby další. Nedatovaná listina Jana Lucemburského, kladená do let 1338-1345, uvádí Sezama a Hermana, kteří mají po Štěpánovi - listina bohužel žádného z nich bližze nespecifikuje přídomky - půl Heřmanova Městce, zatím co Milka, vdova po jiném Heřmanovi a syn Bernard a jeho bratři mají polovinu druhou.^{30a)} Je to Miloslava ze vkladu z roku 1325 a polovina statku, kterou drží Bernard ve vkladu z roku 1351. Nevíme ovšem, jak později Mrdičtí tuto druhou polovinu získali, prameny chybí.

Vedle toho byla tu ještě držba Tasa z Rychmburka s jeho manželky Lud-

mily, zřejmě tu jde o Tasa ze vkladu z roku 1325. Tento jejich, listinami bližší nespecifikovaný majetek, označovaný pouze jako "bona in Hermanstat", Tas a Ludmila prodali Vyšehradské kapitule, jejímuž kostelu byl inkorporován kostel v Heřmanově Městci.

Tato řada listin z let 1321-1331, týkajících se Tasovy držby³¹⁾, vyvolává řadu špatně řešitelných otázek, je nejasné, o který kostel v Městci vlastně šlo. V Heřmanově Městci jsou totiž kostely dva. Jeden je kostel sv. Bartoloměje, druhý je hřbitovní kostel P. Marie. Tento druhý kostel je stavba ze 16. století a starší zprávy o něm nejsou. Je sice lákavé se domnívat, že jde o svatyni stojící na místě starší svatyně původní, ale jedinou oporou pro tuto domněnku je místní tradice, že "kopec u Matky Boží" je nejstarší částí města.³²⁾

Kostel sv. Bartoloměje stojí v tržišti a dnešní podobou je to barokní kostel postavený jako barokní novostavba v osmáctém století, jen jádro věže pochází z gotického předchůdce. Patrocinium by ovšem odpovídalo městské lokaci.³³⁾ Rozpor je v tom, že v roce 1330 pražský biskup Jan z Dražic potvrdil inkorporaci kostela v Heřmanově Městci vyšehradskému kostelu, ale ve vkladu z roku 1351 měl Bernard z Mrdic polovinu městečka Heřmanův městec s polovinou kostelního patronátního práva.³⁴⁾

Polovina držby městečka je vysvětlena zmíněnou listinou krále Jana Lucemburského, otázkou je ale polovina patronátního práva. Tato (druhá) polovina mohla být v držení těch, kteří drželi polovinu městečka, tudíž Sezama a Hermana a případných nástupců. Mohla ovšem patřit i vyšehradské kapitule, pokud přijmeme názor, že kapitula se spokojila s polovinou patronátního práva a druhou polovinu postoupila zpět Mrdickým, vyloučeno to není.

Ale je tu i druhý možný výklad, totiž, že v Městci byly dva farní kostely. Jeden starší, kostel P. Marie, druhý mladší, v lokované osadě s patrocinem sv. Bartoloměje. Výklad je to lákavý, osvětloval by hořejší dělení patronátního práva. Tento výklad však neobstojí před svědectvím tří listin z let 1349-1351, jimiž byly postupovány a převod byl potvrzen papežem, kostely chrudimského děkanátu novému biskupství v Litomyšli.³⁵⁾ V těchto listinách je v Městci jen jeden farní kostel. Protože jsou tu ve třech případech jmenovány vedle farních kostelů i kostely filiální, jeví se listiny být co do údajů korektní, a představa o pomnutí jednoho farního kostela by byla značně krkolomná. Nezbyvá, než přiklonit se k výkladu třetímu, byť má jen nepřímou pramennou oporu: že v průběhu let 1331-1351 držitelé Heřmanova

Městce patronátní právo od Vyšehradské kapituly získali zpět, a že kostel P. Marie je stavba pozdější.

Tas z Rychburku by podle jména Tas měl náležet do rodu erbu křídla, v rodu erbu lekna se jméno Tas nikdy nevyskytuje. V širším regionu jsou dvě místní jména, jež mohou mít souvislost s rodem erbu křídla. Jedním jsou Tasovice jihojihozápadně od Heřmanova Městce, druhým Hodonín,³⁶⁾ značně ovšem vzdálený, patnáct kilometrů od Heřmanova Městce na jihozápad a téměř tolik od Rychburku na západ.

Uvědomíme-li si však, že dvě lokality těchto jmen, Hodonín a Tasovice, jsou také blízko moravskočeské hranice v oblasti staré držby erbu křídla, doložené tu mezi lety 1235-1392, středem držby byl tu hrad Louka,³⁷⁾ neubráníme se dojmu, že stejná jména jsou pozůstatkem osidlovací činnosti stejného rodu, a že tedy držba rodu erbu křídla je na Městceku ne-li původnější, tedy stejně tak stará jako držba rodu erbu lekna.

Je ovšem odtud jenom krok k otázce, je-li rod erbu křídla opravdu moravského původu, jak se alespoň v literatuře tradičně tvrdilo.³⁸⁾

V již citovaném deskovém vkladu z roku 1325 jde o dvojí, místně od sebe oddělenou držbu. Jednu část tvořila tvrz Mrdice se dvorem poplužním, městečko Heřmanovo Město, ves Kněžnice a část Klešic. Druhou držbu představoval stateček Rosice. Byla to tvrz Rosice s kostelem s patronátním právem a se vsí a mlýnem, vsí Doubravice a Trnová, všechny tři lokality jsou blízko u sebe severozápadně od Pardubic.³⁹⁾ Mezi mrdickou a rosickou tvrzí je vzdálenost 10,5 km.

Tvrz v Rosicích stála nejspíše na místě, kde je dnes objekt č. 1 proti kostelu sv. Václava, dvůr spojený s objektem lze snad pokládat za nástupce poplužního dvora. Jsou tu stopy původního toku řeky. Lze tu - do jisté míry - uvažovat o původním sídle spojeném s kostelem a situovaném u brodu.⁴⁰⁾

V Doubravici bylo součástí statku i kobyli pole. Je možné, že jde o kobyli pole, jež známe již z listiny k roku 1167: "...Nadubraunici dedit equas indomitas cum pascuis et custodibus earum et Iwan et Dobrach ...",⁴¹⁾ pokud budeme "Nadubraunici" z roku 1167 lokalizovat sem.⁴²⁾ Dvojí zmínka o kobyli poli u lokality téhož jména by tomu ovšem nasvědčovala.

V roce 1373 držel rosický statek Jaroš z Mrdic⁴³⁾ a někdy po tomto datu jej získal Opatovický klášter, jenž jím arondoval své dominium.⁴⁴⁾ V sousedství Rosic koupil tento klášter také statek s hradem Blatníkem,

městečkem Bohdančí a několika vesnicemi, a to v roce 1377 od Bernarda z Cimburka.⁴⁵⁾ Spřízněné rody erbů lekna a cimbuří měly v tomto koutu labského pravobřeží slušný majetek, jenž nyní získal klášter. Není divu, že jinak ne tolik význačný Opatovický klášter měl pověst bohatého ústavu, zde byl asi impuls vedoucí později v roce 1415 k jeho vyloupení Janem Městeckým a Otou z Bergova.⁴⁶⁾ Jinými slovy řečeno: zde někde muselo vzniknout zárodečné jádro pověsti o opatovickém pokladu. Otázku, zda existoval, kladl si již Bohuslav Balbín.⁴⁷⁾

Po druhé zachycujeme mrdicí statek v deskovém vkladu z roku 1351. Bezdětný Bernard jej postupuje beratru Jarošovi a zároveň jej popisuje. Je tu fortifikace Mrdice, ale ta je v tomto deskovém vkladu nazývána hradem - "castrum", je tu poplužní dvůr se dvěma poplužními, ves Kněžnice, v Klešicích co tam pán zboží má, sedm lánů v Močidlčích, půl městečka Heřmanova Městce s polovinou patronátního práva, v Kostelci jeden a půl kmetčího dvora a polovina patronátního práva ke kostelu, pole, louky, lesy, rybníky, řeky, mlýny a všechny úžitky.⁴⁸⁾

Opět tu vyvstává řada otázek, jejichž zodpovězení nebude vždy snadné a jednoznačné. V Městci se vkladem postupuje polovina patronátního práva, ale jak již bylo řečeno, v roce 1330 měla toto právo celé Vyšehradská kapitula a musíme tu předpokládat zpětné postoupení jeho poloviny, či snad celého, rodu mrdicích. O polovině patronátního práva v Kostelci lze předpokládat, že se tu dělili členové několika větví rodu.

Další otázkou jsou dvě lokality deskového vkladu, Kněžnice a Močidlče.⁴⁹⁾ Jejich polohu nelze identifikovat s nějakou existující lokalitou. V případě Kněžnice by bylo možno myslet na Kněžice u Čáslavi,⁵⁰⁾ leží nejbliž, ale přes to zcela mimo okruh mikroregionu Heřmanova Městce. Jako schůdnější jeví se předpoklad, že Kněžnice byla v blízkosti Klešic, protože jak ve vkladu z roku 1325, tak v tomto vkladu, jdou obě jména vždy vedle sebe. Lokalizační napovídá i to, že Klešice jsou na samé hranici mrdicího statku a tedy i na hranici s tímto statkem sousedícího jezbořického újezdu, mezi Klešicemi a Jezbořicemi jsou dva kilometry. Lokalita Jezbořice⁵¹⁾ byla před rokem 1131 koupena olomouckým biskupem Janem od olomouckého vévody Otty, byl tedy jezbořický "districtus" před rokem 1131 zbožím zeměpanským. Lze se značnou pravděpodobností soudit, že Kněžnice, ves kněžnina, měla se zeměpanským majetkem souvislost nejen držební, ale i místní, a že tedy Kněžnice ležela někde v okruhu Klešice - Jezbořice.

V případě Močidlčí lze uvažovat takto: Jméno souvisí s vodou, a to s vodou stojatou, s močálem, ale snad i s činností lidskou, s úpravou rostlinného vlákna. Oporou pro to je list Viléma z Pernštejna Prostějovským z roku 1516: "... také budou moci sobě při Hloučeli močidlo ke konopím vzděláti ...". Protože na Zlatém potoce - Konopce necelé dva kilometry jihozápadně od Městce je lokalita Konopáč, lze - opět jen předpokládané - klášter Močidlče na Zlatý potok. Konopáč je snad jejich pokračovatelem.⁵²⁾

Povšimněme si, že v pertinenční formuli je zmínka o rybnících. Není to sice první zmínka o rybnících na statcích světské šlechty, ale do první vrstvy těchto zmínek patří. Svědčí o tom, že držitelé statku si všímali hospodářských novinek a zaváděli je, a stavba rybníků novinkou v té době byla.⁵³⁾

Další otázkou, kterou vklad přináší, je otázka: hrad nebo tvrz? Ve vkladech z let 1325, 1382 a 1398 je užito termínu "municio", ve vkladu z roku 1351 je užito termínu "castrum".⁵⁴⁾

Nejprve se nabízí nejjednodušší výklad, že oba pojmy byly zaměňovány. Je tu třeba připustit, že ten, kdo poskytoval písaři desek podklady pro vklad, nazval s trochou pýchy a trochu nadnesené svoje sídlo hradem.

Pro tento výklad lze snést následující podklady. Deskový vklad byl věcí Bernarda z Mrdic. On sám držel vedle tvrze či hradu a poplužního dvora půl městečka a čtyři úplné či částečné lokality. Jeho bratr Jaroš držel v té době tvrz Rosice a k ní tři lokality. Tito mrdicí erbu lekna byli spřízněni s rodem erbu cimbuří, jenž v té době ještě hleděl hrát význačnou roli, právě v roce 1351 je Bernard z Cimburka hofmistrem Karla IV. - a vypůjčuje si od kláštera cisterciáček peníze.⁵⁵⁾ Jiný příbuzný, Ctibor, rovněž erbu cimbuří, držel v sousedství Rosic hrad Blatník, městečko Bohdaneč a čtyři lokality. Tento hrad Blatník, v roce 1377 je to "castrum Blatník", nebyl ovšem o nic více hradem, než "castrum" v Mrdicích, byla to rovněž stavba v rovině rozměrů tvrze.⁵⁶⁾ Jsme tu v pokušení se domnívat, zda se tu sousedé a příbuzní trochu nepředháněli.

Lze ovšem namítnout, že věc nevyžaduje tak složitý výklad podkládajícího myšlení osobám, o nichž vlastně nic víc nevíme, než jak se jmenovaly a jaký majetek držely. Proti této logické námítce stojí však pramenné zjištění, že mísení termínů "castrum" a "municio" není v pramenech příliš časté.⁵⁷⁾ Na druhé straně zase terénní situace představu o zaměňování termínů spojeném s chlubením spíše podpoří. V recentním lesíku asi 1500 m se-

verně od Heřmanova Městce je dobře uchované tvrziště, pomístní jméno "v Mrticích" nenechá na pochybách, že jde o tvrz Mrdice z pramenů. Severozápadní strana tvrziště má dosud dva mohutné valy, a to počítáme s tím, že již v roce 1454 byla tvrz opuštěná, přesto se valy uchovaly. Hloubka opevňovacího systému i s inundačním předpolím je devadesát kroků a týž rozsah má opevnění k východu, takže plošnou rozlohou je to slušný hrad. Porovnáme-li tvrz s Rabštejnem, má Rabštejn severojižně asi 70 m, tolik co Mrdice východozápadně, vidíme, že rozměry jsou stejné. A Rabštejn je v pramenech vždy "castrum".⁵⁸⁾

Tvrz Mrdice má akropoli širokou 22 m a hloubkou 16 m, vnitřní hrad Rabštejn má šíři 22 m a hloubku 20 m, rozměry jsou zcela srovnatelné.

Základní rozdíl je ale v poloze. Tvrz Mrdice byla v naprosto rovném terénu, zcela tak byl v rovném terénu hrad Blatník. U obou musely být valy nesoucí snad hradbu, snad palisádu, navedeny. Naproti tomu Rabštejn je na skalnatém výběžku, jehož dvě strany spadají strmě do údolí. Na třetí straně je rokle, snad uměle vzniklá vylamováním kamene pro stavbu. Jen před hradem je plošina s předhradím.

Srovnáme-li tyto a četné další pozůstatky tvrzí a menších hradů, zjistíme, že feudalita konce 14. století myslela ještě plně válečnický. O tom, co bylo "castrum" a co bylo "municio", rozhodovala obranyschopnost a především terén. Co bylo v rovině, bylo tvrzí, byť byla tato tvrz chráněna bažinou a případně vodním dílem, rybníkem. Kde fortifikaci chránil svah, kde byla méně přístupná, odolnější proti útoku, byla hradem. Potvrzením této úvahy je Rozpakov u Dolan. Na nepravém ostrohu nad Bylankou jsou zbytky rozměrem tvrze, a přece je to v roce 1381 "castrum Rozpakov". právem, protože polohou je to opravdu hrad.⁵⁹⁾ Stejnou situaci nalezneme i v jiných regionech. V údolí Loučky u Drahotína jsou na terénní vlně členitého údolí zbytky mohutné opevněného hrádku, jehož vlastní vnitřní prostor obezděné akropole není větší než 8 m šíře a 10 m hloubky, víc terén nedovoluje, všechno ostatní bylo již opevnění. Polohou je to z tohoto hlediska hrad, a v roce 1490 je to "hrad Košíkov".⁶⁰⁾ Takto viděno je označení Mrdic, a ovšem i Blatníka, pouhou nadsázkou.

Posoudíme-li však deskový vklad z roku 1382, mohou vzniknout pochybnosti i o předcházejícím závěru, příslušná část vkladu zní takto: "... quod hereditatem dictorum orfanorum, in Mrdice municionem, Herzmanovo miesto opidum, cum omnibus villis ad id castrum et opidum pertinentibus ...".

Buď tento vklad, ale tentokrát v jedné větě, zase zaměňuje slova "municio" a "castrum", anebo vedle staré tvrže - nezapomeňme, že v roce 1454 byla již opuštěná⁶¹⁾ - existovalo sídlo, řekněme hrádek, o němž vklad v jedné větě mluví.

Povšimněme si tu také, že současník dějů, Václav řečený Vácha z Choltic ve svědectví o několik desetiletí mladším říká, že Ojif "... prosil mne, abych s bratrem mluvil, aby k němu jel do Městce ...".⁶²⁾ Nikdy se už nedozvíme, zda Vácha tímto "do Městce" myslel na předpokládaný hrádek, nebo na starou tvrz, konec konců od Městce jen málo vzdálenou.

Existoval-li tento předpokládaný hrádek, tedy nejspíše na okraji městečka tam, kde stojí dnes heřmanoměstecký zámek. Terén by tu vyhovoval.⁶³⁾ Zase by šlo o rovinné sídlo chráněné vodními příkopy napouštěnými ze Zlatého - Podolského potoka. Dnešní heřmanoměstecký zámek je pokládán za sídlo ze století šestnáctého, je to názor vyslovený Sedláčkem a stále tradovaný. Uchovalo-li se v jeho jádru něco z předpokládaného hrádku⁶⁴⁾, může - a nemusí - přinést jen stavebně historický rozbor.

* * *

Další setkání se statkem přináší tři vklady z roku 1382,⁶⁶⁾ jsou tu noví lidé, nové osudy, a statek značně větší, je svědectvím nedávné prosperity.

Bratři Bernard a Heřman zemřeli a po Heřmanovi zůstali sirotci a vdova Anna, ze sirotek známe jediného, Ojife. Poručníkem sirotek stal se Jindřich Lacembok z Chlumu, podle vkladu z roku 1351 blízký příbuzný. Ten zboží sirotek postoupil k věrné ruce Čeňkovi z Vartenberka, i vdova Anna se vzdala vdovského dotalicia, ale z našeho obzoru docela nezmizela. Provdala se podruhé za Václava Rutharda z Malešova, vdovce s dětmi z prvního manželství, s nímž žila na blízké tvrzi Svojsčicích. Přežila syna Ojife, přežila Rutharda a zamřela v roce 1415. Její nevlastní synové Petr a Mikuláš, prapůvodem kutnohorští patricijové, přestali užívat i rodového jména Ruthard a vrátili se v pohusitské době do drobné venkovské šlechty, v níž hráli i jistou politickou roli na straně poděbradské skupiny.⁶⁶⁾

Proti stavu z roku 1351 je v roce 1382 mrdicý statek rozsáhlejší. Byla to tvrz Mrdice, městečko Heřmanovo Město se všemi vesnicemi k městečku náležejícími: Klešice, Kněžice, Vyžice, Načešice, Vicemilice, Slavkovice, Zlatušov, Hody, Kostelec celý⁶⁷⁾ a vše, co ve vsích pán zboží má s výjimkou

úroku odváděného řeholníkům. Ve vkladu není blíže specifikována ani výše úroku, ani ze kterých lokalit či částí se úrok odváděl, a dokonce tu není ani uvedeno, o který klášter jde. Ale nemůže to být jiný klášter, než dominikáni v Chrudimi. Jak níže uvidíme, byly pozůstatky Ojřovy po vystavení v několika kostelích v okolí Městce vezeny do Chrudimě a pohřbeny tu "v klášteře", a jiný klášter než dominikánský v Chrudimi nebyl.⁶⁸⁾ Úrok tudíž těsně souvisel s pohřebním místem rodu erbu lekna.

Pertinenční formule deskového vkladu z roku 1382 je nezvykle rozsáhlá a podrobná. Je tu příslušenství statku s užitky a s plodinami a kmetčími dvory, robotami, s poli, lukami, lesy, křovinami, rybníky, řekami, zahradami, chmelnicemi, sady, s patronátním právem kostelů, s mlýny, s horami a dolinami, s honitbou, s rybolovem, s čížbou, se všemi užitky jak v zemi, tak nad zemí.

Nejprve k robotám. Makaronismus "... cum robotis ..." je v pramenném materiálu z přelomu 14. a 15. století pro předhusitské Chrudimsko ojedinělý, ne však jazykovým tvarem, ale zmínkou o robotní práci. Odpovídá to až dosud vysloveným názorům pro celozemské teritorium, že roboty měly ekonomicky malý význam, v podstatě hrály tutéž roli jako rekogniční úrok v naturáliích.⁶⁹⁾ Z toho bychom mohli vyvodit, že tak, jako se nezachycoval ve vkladech do desk rekogniční úrok, nezachycovaly se ani roboty. Pokud chceme položit otázku, proč právě v daném vkladu jsou zachyceny i roboty, lze na ni v rovině poněkud spekulativní odpovědět tak, že mrdicke panství zaznamenává v době, kdy je sledujeme - 1325-1398 - značný růst, a že tedy muselo být výnosné.⁷⁰⁾ Tomu odpovídá velmi podrobná specifikace příslušenství statku v tomto vkladu, zachycuje se vše, co přináší příjem. Tuto taxativní roli hrají i jiné složky vkladu, ač už ne v pertinenčních formulích listin vkladů tak ojedinělé, jako jsou sady, chmelnice a rybolov.

Naproti tomu čížba a honitba běžnými složkami pertinenčních formulí nejsou, i když o jejich existenci nelze pochybovat. Jejich uvedení zde je do jisté míry potvrzením shora vyřčeného názoru, že formule zachycovala všechny náležitosti, i ty, které se obvykle jako více méně dané neuváděly.

V pertinenční formulí jsou tak jako v roce 1351 rybníky, a slovy "...cum fluminibus ..." také řeky. Územím mrdickeho statku ale žádná řeka neprotéká, ty nejbližší řeky, Doubrava, Chrudimka a Labe, jsou od něho značně vzdáleny. Termíny "flumen" resp. "řeka" jsou v listinách a deskovém materiálu druhé poloviny 14. a potom v 15. století časté a podle situace

znamenají buď řeky v našem dnešním slova smyslu, nebo vodoteče, jimž bychom dnes řekli, zejména způsobem vyjádření městského člověka, potoky. Nejde přitom o archaismus, mimo okruh obyvatel velkých měst se tato terminologie udržela dodnes.⁷¹⁾

Řekami ve vkladu z roku 1382 jsou tutíž potoky Podolský čili Zlatý, Konopka čili Zlatý potok a tři pramenné zdroje Zlatotoku, jenž je na dolním toku nazýván Struha. Tři "zlaté" potoky vysvětlují jinou složku pertinenční formule, užitky nad zemí a pod zemí, a také zaniklou lokalitu Zlatušov. Připočteme k tomu ještě dva potoky jižnější, mimo okruh mrdickeho statku, se jménem Zlatý, a pátý potok, také jižnější, Okrouhlický, na němž jsou zjištěny sejpy, a vidíme, že se tu muselo rýžovat zlato.⁷²⁾

Lokalita Zlatušov je jmenována ve vkladech z let 1382 a 1398, ante quem a post quem ji prameny nezachycují. Lze se domnívat, že šlo o krátkodobou osadu rýžovníků zlata, zaniknuvší snad pro nevýnosnost podnikání. Sled lokalit ve vkladu umožňuje její umístění buď na Konopku nebo na Podolský potok, oba jsou "zlaté", i když hlavní důkaz, sejpy, dosud zjištěn nebyl. Ale průzkum není dosud ukončen. Naproti tomu lze snáze určit místo další lokality z tohoto vkladu, již jsou Hody. Cíp lesa severně od Slavkovic má jméno "v Hodech" a je patrné místem, kde tato ves stála.⁷³⁾

Pojmenování Hody je ovšem moravské, v Čechách jsou posvěceni. Vznik této lokality lze v procesu osídlení tudíž spojit s několikerou lokací. Mohl tu působit rod erbu křídla spjatý s Moravou, pro nějž mluví blízké Tasovice. Právě tak souvisí s Moravou i rod erbu lekna, nelze vyloučit ani rod erbu hrabí, protože hned v sousedství jsou Slavkovice a jméno Slavek bylo u Hradištic časté. Hradišticové měli rovněž styky s Moravou a dokonce Bohuslav, purkrabí na blízkém Lichtemburku, držel v roce 1264 "iure feodi" Slavkovice na Moravě.⁷⁴⁾ Byl-li z rodu Hradištic z listiny sice nevyplývá, ale pravděpodobné to je. Vše to jsou ovšem pouhé předpoklady.

Ke zboží jmenovanému ve vkladu z roku 1382 přibýly také Vyžice a Načesice, takže vzrůst statku mezi lety 1351 a 1382 byl značný, statek se nejen zvětšoval, ale i územně zaokrouhloval.

* * *

Poslední dva deskové vklady, seznamující nás jak se stavem statku, tak s chodem událostí, pocházejí z roku 1398.⁷⁵⁾ Ojř dospěl k začátku mužných let, začal se starat o rodové jmění.

V prvním vkladu je opět dosti podrobná specifikace statku. "... Hermano nowo miestcze, duas curias arature et integram ciuitatem, u Mrdicz municionem et dua pluhy role ..." je pěknou ukázkou, jak do latiny deskových vkladů začíná pronikat čeština. také tu po prvé přichází jméno "městec", i když "město", jak již bylo řečeno, se v místním úsu udrželo dodnes.

Proti stavu z roku 1325 jsou to poplužní dvory dva, a navíc "... in Nowemdworu duas curias rusticales ..." nasvědčují dvoru třetímu. Tato lokalita je o něco později, v roce 1410,⁷⁶⁾ dosvědčena v samostatné držbě, zda byla allodiální, zda zástavní, či dokonce lenní, z nedostatku dalších pramenů nevíme. Jisté je, že dominikální hospodaření na poplužních dvorech je mezi léty 1325-1398 na tomto statku na vzestupu.⁷⁷⁾

Opět jsou tu Klešice, ale chybí Kněžnice a v dalším prameném materiálu se již neobjevuje, pravděpodobně zanikla. Pokud byla její lokalizace do blízkosti Klešic správná, nelze také uvažovat o tom, že byla prodána k jezbořickému distriktu. Ten má pro konec 14.století dost důkladnou pramenou základnu, ale žádná Kněžnice se v ní ani náznakem neobjevuje.

Jsou tu kmetci dvora v Načešicích, jméno této lokality bylo již v deskovém vkladu z roku 1382, ale specifikace s kmetci dvory je podrobnější a odpovídá skutečnosti, protože z jiných pramenů víme, že v Načešicích bylo i allodní vladectví.⁷⁸⁾ Stejná neúplná držba byla i ve Vicemilicích, kmetci dvory. Snad i zde byla allodní vladectví, ale pramená zpráva o něm chybí.

Slavkovice jsme našli již ve vkladu z roku 1382 a máme u nich nejmenší představu, jak se ke zboží dostaly. V roce 1229 je držel Opatovický klášter.⁷⁹⁾ Ten už ve třináctém století směřoval k arondaci svého statku v labském oblouku, část svých vzdálenějších držeb prodal a hleděl získat ať darem, ať směnou lokality bližší. Je tudíž analogické, že prodal i Slavkovice. Listinný doklad o tom není, a právě tak není ani listinný, ani deskový doklad od koho byly Slavkovice získány k mrdickému zboží. Přicházejí v úvahu tři možnosti. První je ta, že mrdičti koupili Slavkovice před rokem 1382 od Opatovického kláštera přímo, že si je klášter tak dlouho ponechal. Druhá možnost je, že je klášter prodal k nějakému většímu statku, a potom by přicházel v úvahu nedaleký Lichtemburk. Ten sice měl většinu svého zboží v Čáslavsku pod železnými horami, ale několik lokalit vlastnil i v této kopcovité oblasti a nelze tedy tuto možnost vyloučit. Mrdičti by byli bývali koupili v tom případě Slavkovice od tohoto velkého hradního statku. Je tu ale i třetí možnost, že v mezidobí 1229-1382 Opatovický klášter prodal

Slavkovice vladckému držiteli, a že je tedy mrdičti získali od drobného vlastníka. Protože máme v regionu Chrudimska doloženo v několika případech, že církevní držba i vzdálenějších lokalit se ocitla ve vladckých rukou, tedy v rukou drobných vlastníků,⁸⁰⁾ nelze vyloučit ani tuto třetí možnost, byť přímé prameny chybí.

Tato zdánlivá podrobnost souvisí s otázkou objevující se v literatuře, zabývající se předhusitskými hospodářskými a sociálními poměry. Jak vypadala feudální pozemková držba, a jakým způsobem se zvětšoval, pokud se zvětšoval, větší feudální statek? Dálo se to tak, že vladkové, drobná šlechta, byli nuceni odprodávat své allodní statky bohatším držitelům větších statků?⁸¹⁾

Odpověď na tuto otázku je znesnadněna, ne-li znemožněna tím, že se nedochovalo krajské a zemské desky, a je to i v případě lokalit Slavkovice, Vyžice, Prachovice a Jetonice⁸²⁾ z deskových vkladů pro mrdický statek z let 1382 a 1398.

Pro Slavkovice byly uvedeny tři předpokládané možnosti, ale držbu Opatovickým klášterem je třeba vyloučit u dalších tří lokalit. Jen hypoteticky lze uvažovat o pozdní kolonizaci⁸³⁾ lesních oblastí mrdickým statkem, a tak zbývá jen další, rovněž spekulativní možnost, že šlo o allodní vladectví, jichž se držitelé vzdali či z hospodářských důvodů museli vzdát.

Otázka, zda šlo, či lépe řečeno mohlo jít o vladectví, není řešitelná v rámci této studie. Souvisí s problematikou osídlení, jež se jeví jasnější v pohledech obecných, ale často velmi nejasnou v regionech a mikroregionech, jde-li o konkrétní lokality, pokud tu vůbec lze dojít k nějakým výsledkům.

V regionu předhusitského Chrudimska, jehož byl mrdický statek součástí, jsou v níže položeném území četná vladectví, ale prakticky nepřestupují hranici 350 m nadmořské výšky.⁸⁴⁾ Pokud známe několik výjimek, mohou některá z nich být i manstvími k větším statkům. Z tohoto hlediska by Prachovice s 456 m, Vyžice s 380 m, Jetonice se 474 m a Slavkovice se 418 m bylo možno pokládat - s výjimkou Slavkovic - za pozdní kolonizaci.

Věc ovšem není tak jednoduchá. První varování představují Slavkovice s prvním výskytem k roku 1229, druhou vladectví v Načešicích a Vicemilicích s 323 m a 380 m, připočteme k tomu nesporný vladcký allod v Sušicích - 508 m - již v roce 1204-1214 i později,⁸⁵⁾ a budeme opatrní v úsudcích. A nejde zřejmě v českých zemích o výjimku, protože na zmíněné západní Mora-

vé v prostoru na jih od Bystřice nad Pernštejnem je takových vladectví ve výškách okolo 500 m doložena celá řada nejenom ve století čtrnáctém, ale začátkem století třináctého.⁸⁶⁾ Otázku, zda mohlo jít v případě Prachovic, Vyžic, Jetonic a snad i Slavkovic o alodní vladectví, či šlo-li o pozdní kolonizaci, bude nutno zatím nechat otevřeno a ponechat ji monografickému bádání v mikroregionech na podkladě nejen interdisciplinárním, ale i inter-regionálním.

Vrátíme-li se ještě ke vkladu z roku 1398, zjistíme tu tři poplužní dvory. Jeden známe již ze vkladu z roku 1325, v roce 1351 má tento dvůr dvě popluží. V roce 1382 poplužní dvůr ve vkladu není uveden vůbec. Nezůstal mimo postup k věrné ruce, nežil nakonec Ojíf s matkou na tomto poplužním dvoře? Ale ve vkladu z r. 1398 jsou již poplužní dvory tři. Dva patří ke staré držbě a jsou u nich "dva pluhý role", což znamená, že mezi lety 1351 a 1398 vznikl ke druhému popluží další dvůr, vedle toho je tu potom dvůr třetí, a k němu dva dvory kmetci s poli, tedy jakási malá pozdní kolonizace. Že jde o dvůr nasvědčuje formulace: "... In Nowemdvoru duas curias rusticales cum agris ...".⁸⁷⁾

Zjištěné není v nijakém rozporu s tím, co a dosud o mrdickém, či heřmano - městeckém statku, jak se mu ve vkladu z roku 1398 říká, vime. Rostl před rokem 1382 i poté, co byl postoupen k věrné ruce, a dbalo se na něm na hospodaření, jak jsme dosvědčili pertinenční formulí. Co jsme však zjistili nového, je přírůstek poplužních dvorů, dosud se spíše počítalo pro předhusitskou dobu s jejich ústupem.

* * *

II.

Provedeme-li souhrn toho, co jsme analysou pramenů o rozloze a teritoriální struktuře a některých hospodářských podrobnostech městecko - mrdického statku zjistili, dostaneme následující obraz.

Původní sídelní komorou rodu erbu lekna se tu jeví Kostelec se sídlem a kostelem v jednom uzavření. Původ lze hypoteticky spojovat s usazením se jedné větve erbu lekna, tento rod měl účast na založení Vilémovského kláštera. Vedle rodu erbu lekna nalezneme v tomto mikroregionu i rod erbu křídla. Listinně je tu doložen na začátku 14.století, místní jména dovolují předpokládat jeho podíl na osídlení i v době předcházející. Lokaci Heřmano-

va Městce lze podle osobního jména Heřman spojovat s rodem erbu lekna, snad za účasti rodu erbu křídla. Držba rodu erbu křídla však ustoupila a v pramenné základně přecházející do 14.století se již neobjevuje.

Rod erbu lekna držel i Rosice na Labi, v jejichž sousedství měl statek s rodem lekna spřízněný rod erbu cimbuří, obě tyto držby získal opatovický klášter.

Mrdický, resp. mrdicko - městecký statek naproti tomu mezi lety 1325-1398 významně vzrostl. Některé tyto přírůstky lze dost spolehlivě připisat snahám o hospodářský rozmach, i když byly krátkodobé. Týká se to Močidlčí, s nimiž se setkáváme jen v roce 1351, týká se to Zlatušova, s nímž se setkáváme jen v roce 1382 a jež lze - hypoteticky - spojovat s pokusy o rýžování zlata.

Přírůstky z let 1351-1398 lze rozčlenit do několika skupin. V Kostelci tvořila držba rodu erbu lekna původně jen půl druhého kmetciho dvora, v roce 1398 to už byla celá ves Kostelec, šlo tu však zjevně o přesun v rámci větvi rodu.

Slavkovice ze vkladů z let 1382 a 1398 byly ve 13.století držbou klášterní a tudíž patří do starého osídlení, v nějaké souvislosti s nimi byly nejspíše i Hody ze vkladů z týchž let, i když listina z roku 1229 je ještě nezná.

Ve Vícemilicích a Načešicích se jednalo o neúplnou držbu, v obou lokalitách jsou dosvědčena i možná alodní vladectví, mohlo jít o odkoupení části vladycké půdy.

Ves Kněžnice, součást statku z let 1325-1382, v roce 1398 již nepřichází. Mohlo jít o vzdálenější odprodanou lokalitu, ale mohlo jít i o zaniklou lokalitu původně na sousedním zeměpanském území, patřícím do držby olomouckého biskupství.

Vyžice ze vkladů z let 1382 a 1398, Prachovice a Jetonice ze vkladu z roku 1398, jsou nejasné. Mohlo by snad jít i o pozdní kolonizaci, ale proces a stav zasedlení tomu nijak nenásvědčují, právě tak by mohlo jít o původně vladyckou alodiální držbu, ale dosavadní stav znalosti nás nutí nechat otázku otevřeno.

V roce 1325 je na statku jeden poplužní dvůr, v roce 1351 má tento poplužní dvůr dvě popluží, v roce 1398 jsou tu dva poplužní dvory každý s poplužím a třetí nový poplužní dvůr, vše to dokládá rostoucí zájem o dominikální hospodaření v předhusitské době alespoň na tomto statku.

Jako fortifikace je pramenně doložena tvrz, "municio", jež je v jednom vkladu z roku 1351 nazvána hradem, "castrum". Záměna těchto dvou termínů není v současných pramenech běžná. Zde může jít o prosté nadhodnocování vlastního majetku, pokud ovšem toto nadhodnocování bylo mezilidsky únosné. Feudalita 14. století myslela zcela vojácky, přesně rozlišovala, co je hrad a co je tvrz. Její kritéria jsou postižitelná z dochovaných zbytků fortifikací srovnatelných s terminologií pramenů. Chlubil byl jistě vždy v nebezpečí, že bude mezi současnou mužskou populací směšný. Není také zcela vyloučeno, že si rod erbu lekna postavil na okraji zástavby městečka hrádek, jenž se tají v tomto slově "castrum". I tato otázka zůstává a patrně i zůstane otevřena, pokud na ní neodpoví analýza bloku zámku v Heřmanově Městci.

V souvislosti s popisem a analýsou městečko - mrdického statku vyvstává i otázka, kam tento statek v celkovém pohledu na feudální držbu zařazovala doba, byl-li to statek velký, střední či malý.

Odpověď na tuto otázku, jež by nemusela být vůbec položena, a tím by se nemusela zodpovídat, není snadná. K jejímu zodpovězení bychom museli mít prozkoumání feudální držby na převažující části teritoria předhusitského českého státu⁸⁸⁾, nebo alespoň v Čechách a na Moravě. To ovšem je až dosud desiderium historiografie předhusitského období.

Pro dílčí odpověď je zatím srovnatelný materiál pouze z regionu předhusitského Chrudimska a do jisté míry z regionu horní Svratky na západní Moravě,⁸⁹⁾ z rozsahu předhusitského českého státu jsou to pouhé zlomky celkové územní rozlohy.

Soudě podle tu zkoumaného materiálu, náležel v rozmezí let 1382-1398 mrdicko - městecký statek ke statkům střední velikosti. Malými statky byla tehdy vladyctví, alodní statky, jež držely řádově jednu ves, jednu lokalitu. Celá řada takových vladyctví ale neměla ani celou ves a o její držbu se dělilo několik držitelů. Někteří z nich měli i tvrz.

Nad nimi byly statky, jež lze nazvat menšími. Vedle tvrže se jejich rozsah pohyboval mezi dvěma až pěti lokalitami.

V celém Chrudimsku byl jeden opravdu velký statek, byl to hrad Rychmburk se čtyřmi městečky a 55 vesnicemi, ostatní statky, i když měly hrad, držely 8-17 lokalit. Statek mrdicko - městecký patřil tudíž v Chrudimsku ke statkům větším.

Porovnáme-li s tím situaci v regionu horní Svratky, je třeba uvážit, že porovnávané dva regiony jen zčásti shodné. Především hraje roli to, že

dobrá polovina předhusitského Chrudimska náležela k oblasti starého osídlení. Něco tu sice zabraly církevní statky klášterů Opatovice, Sezemice a Podlažice, byly tu z větších statků statek Pardubice a popsany statek mrdický, ale velkou roli v územním zasedlení měla především malá vladyctví a oněch několik zmíněných menších statků.

Region horní Svratky do oblasti starého osídlení nepatřil. Byly-li i zde vladycké statky, byl jejich původ jiný, nejspíše byli jejich držitelé buď potomky nebo nástupci strážních obyvatel, část z nich byli možná i ministeriálové zubří hlavy, jejichž statky se staly alodny se závislostí na rodu erbu zubří hlavy vyjádřenou jinak.

Nicméně ale přesto je to oblast srovnatelná, a v podstatě se stejnými výsledky. Statek rodu erbu zubří hlavy, zde lze již plným právem říci Pernštejnů, měl před rokem 1419 na 70 úplných a neúplných lokalit se dvěma městečky a rodovým klášterem. Sousední statek hradu Louka měl hrad, městečko a 10 lokalit. Statek Dalečín, než jej po roce 1349 získali Pernštejnové, měl hrad a 3 lokality, statek Skály měl v roce 1350 hrad, městečko a 3 lokality.

Vezmeme-li v úvahu, že statek, spíše dominium Pernštejnů, se ve skutečnosti skládal z několika statků s hrady, že v roce 1384 ke hradu Pyšolci ku příkladu náleželo 17 vesnic a díl městečka, můžeme zařazení mrdicko - městeckého statku mezi statky střední, řekněme ve spodní polovině tohoto středu potvrdit, budeme-li vycházet alespoň z těchto kritérií i u vědomí toho, že vzhledem k možnostem, jež v pramenné základně máme, jsou spíše přibližná.

Ještě choulostivější je otázka, kterou lze očekávat, a na níž budeme odpovídat poněkud vyhýbavě. Patřili držitelé mrdického a městeckého statku k vyšší nebo k nižší šlechtě?

Odpovíme přímo, nevíme. Dokud nebudeme mít zevrubnou studii, spíše několik studií, o struktuře a pohybech této struktury šlechty od konce 13. století do začátku husitské revoluce,⁹⁰⁾ lze zodpovědně říci pouze toto: Dochované prameny poskytují ve skutečnosti velmi málo možností, jak zařadit ten či onen rod, toho či onoho jednotlivce, s nímž se v pramenech setkáváme a více než často jsme na rozpacích.

Při minuciózní práci s prameny zjišťujeme totiž, že mnohý, jež bychom rádi zařadili mezi "pány", to jest mezi vyšší šlechtu, patřil ve skutečnosti k nižší šlechtě, že byl "armiger", panoše. Nejprecisnější jsou v tomto

směru papežské listiny, mají ovšem zásadní nevýhodu. Nikdy nevíme, do jaké míry byli ti, kdo je koncipovali a psali, opravdu zasvěceni do poměrů v českých zemích. Prameny domácí proveniencce naproti tomu ve většině případů toto členění pomíjejí. Obecně a předběžně ale lze říci tolik, že via facti k vyšší šlechtě byl počítán ten, kdo měl větší majetek, i když se přitom dlouho vědělo, že původ byl vladycký.⁹¹⁾

Celá tato problematika vyžaduje ovšem zevrubné zkoumání, zde ji řešit nelze. Za jisté však můžeme pokládat, že rod erbu lekna nepatřil mezi urozené pány, mezi ty, kterým se z titulu tradice a majetku dával alespoň v některých úředních dokumentech, jako byly ku příkladu deskové vklady, titul "baro". Mezi "barones" zasedající na zemském sněmu Mrdicí nepatřili.

* * *

III.

Léta ubíhala, Ojif, syn Heřmanův překročil dvacítku. O jeho sourozencích zmíněných v deskovém vkladu z roku 1382 není již nejmenší zpráva, zato ale Ojif vyvinul značnou aktivitu, aby dostal zpět rodový statek. Ten prošel mezitím několikeryma rukama, v roce 1398 jej držel Henslin z Turgova erbu kosmého šachovaného pruhu, psal se obvykle Henslin z Hostinného, nicméně v regionu se mu říkalo Turkovec.⁹²⁾

V polovině léta roku 1398 zahájil Ojif spor s Henslinem deskovým odporem proti trhům a smlouvám kýmoli učiněným na dědictví v Mrdicích, jež jsou po jeho otci Heřmanovi a po nedílném strýci Bernardovi.⁹³⁾

V listopadu téhož roku žaloval Ojif Henslina z Heřmanova městce, Hostinného a Mrdic, že bezprávně drží jeho dědictví po otci Heřmanovi.⁹⁴⁾ Zemský soud provedl přípravné řízení a obeslal púhonem strany. Prošel první termín, prošel druhý termín, prošel termín třetí a posléze čtvrtý, Henslin se k jednání nedostavil. Prameny sice nezachytily příčiny, jimiž Henslin omlouval neúčast, ale podstata je zřejmá. Další termín byl stanoven na první říjen roku 1399,⁹⁵⁾ ale k soudnímu jednání vůbec nedošlo, spor byl rozhodnut jinak, Ojifovou smrtí.

Všechno toto víme ze souběhu událostí mnohem pozdějších, ze sporu o mrdický statek vedeného v letech 1457-1463. Ojif měl strýce Hereše, jenž se psal z Morašic, seděl na Raškovicích, vladyctví v sousedství Městce. He-

rešův syn Jan, jemuž říkali Šlechta, také Šlechtic, držel od sklonku husitské revoluce statek Chroustovice. Byl tedy Ojifovým bratrancem a po obnově ní činnosti zemského a dvorského soudu zahájil spor o odumřel po Ojifovi, jenž zemřel bez mužských dědiců.

Z pramenů se zdá, že vlastním iniciátorem, ale beze všech pochyb vykonavatelem, byla Šlechtova manželka Klára ze Střeziměřic, pravý opak pasivní Anny ze Svojsíc.⁹⁶⁾ Paní Klára obstarávala potřebné výpisy z dvorských desek pro zemský soud, platila je a vůbec byla duchem jednání. Není snadné rozhodnout, zda Jan Šlechta byl mužem v pozadí, či pouhým statistou se jménem opravňujícím k jednání, či zda byl už pouze letitým a nemocným člověkem, jenž měl svá nejlepší leta za sebou. O neschopnost asi nešlo, ve svých lepších a mladších letech získal zboží Chroustovice. Protože držitelem Chroustovic byl před rokem 1423 Příbek z Týnce, straník litomyšlského a později olomouckého biskupa Jana Železného a jisté i člen jeho bojové družiny - sám měl několik závislých manů - a protože po něm držel Chroustovice Jan Šlechta, příslušník poděbradské strany, lze zcela hypoteticky soudit, že k získání Chroustovic⁹⁷⁾ vyvinul Šlechta aktivitu postačující, aktivitu muže stojícího na straně vítězů. Pokud nehrál roli věk, vypadal by víc na muže v pozadí.

Tyto spekulace jsou ovšem podepřeny nesporným pramenným materiálem. V jednáních vedených v letech 1453-1455 dostal Šlechta jako odumřel Chroustovice po Příbkovi z Týnce, seděl na nich už dlouho předtím. Získal také jako odumřel po matce tři lány lesa s pozemkem v Sovoluscích, vedl výpros na statek Svojsice a na ves Úhřetice a posléze i na městecké a mrdicke zboží odumřelého po Ojifovi z Mrdic. A i když plnou moc k těmto jednáním měla paní Klára, bez vlastní iniciace tu Jan Šlechta asi nebyl.

V odumřtím sporu o městečko - mrdickeý statek měl Šlechta proti sobě nepodcenitelné protivníky, revoluční zbohatlíky jako byl on sám. Byli to bratři Burián, Zdeněk a Mikuláš z Lipy. Ve sporu o Svojsice odporoval Petr ze Svojsíc, příslušník poděbradské strany.⁹⁸⁾

Jan Šlechta s paní Klárou měli ze všeho největší zájem o dědictví po Ojifovi. Předložili dvorskému soudu řadu výpisů ze zemských desek, týkajících se statku ve 14. století. Právě díky těmto výpisům jsme o vývoji statku informováni mnohem lépe, než o četných statcích v sousedství, i když i zde sledujeme četné mezery. Těmito výpisy jsou již zmiňované vklady z let 1325, 1351, 1382 a 1398. Vedle toho vedl Jan Šlechta i několik svědků. Je-

jich svědectví mělo dokázat, že Šlechta a Ojří byli bratrance, že Ojří zemřel bezdětný a jak zemřel. Nešlo o trestní jednání, šlo o majetkoprávní spor. Že svědectví mohla působit i emocionálně a že tak působila je na bíledni, působí tak i dnes a vražda byla vraždou i v 15.století. Díky těmto svědectvím máme před sebou moritátový příběh přijatelný pro jakýkoliv pítaval, kontrast ke sličným Madonám.

Jako svědkové vstupovali do šraňků dvorského soudu následující mužové, vypovídající většinou několikrát:

- Jan Kudlata ze Svinčan, asi osmdesátiletý úročník. Podle výpovědi byl očitým svědkem.

- Václav řečený Vácha z Choltic, asi osmdesátiletý svobodný dvořák, seděl na svobodném dvoře v Cholticích. nebyl očitým svědkem, ale byl jedním z posledních, kdo mluvili s Ojřem večer před vraždou. Podivuhodně dokázal vystihnout ovzduší před tragedií.

- Blažek Vlček z Radostic, asi osmdesátiletý svobodný dvořák, seděl na svobodném dvoře v Radosticích. Měl smysl pro detail a pro kolorit. Jemu - chtějme věřit, že časový odstup a fantasie tolik nepřidaly - vděčíme za to, že vraždu vidíme plasticky před sebou.

- Jan Němecek z Jezbořic, asi osmdesátiletý úročník. Viděl vraha se samostřilem, jak jede k místu vraždy.

- Václav z Neňkovic, asi šedesátiletý úročník. Nebyl očitým svědkem a pamětníkem a také to netvrdil. Podal pouze svědectví z druhé ruky, že tak slyšel od starších, kteří se pro věk již nemohou vypravit do Prahy svědčit.

Někteří z těchto svědků byli vyslechnuti dvakrát a jejich svědectví byla vzata jako věrohodná. Následující obraz události je sestaven z jejich výpovědi jako montáž,⁹⁹⁾ protože studie nechce být odůvodněním rozsudku, jenž v trestní věci nebyl nikdy vynesena, chce být jen obrazem lidí a doby.

Za mladosti těchto starců "... obecná pověst a veliká byla o tom, jak Turkovec [Henslin z Turgova] držal to sbožie Městecké a Mrdicské, máje jeho sstúpiti nebožci Ojieřovi ...". A tak prý Henslin "... mluvil, řka: Kto by mi jeho zabil, dal bych mu kop sto ...". Ojří nejspíše něco o výhrůžkách soupeřových zaslechl, protože "... přijel byl ke mně do Choltic sám třetí, hledaje bratra mého Markvarta, kteréhož tehdy doma nebylo. A v tom prosil mne, abych s bratrem mluvil, aby k němu jel do Městce, a tak odjel přič. A když bratr muoj přijel, mluvil sem s ním od něho, aby k němu jel, a on řekl: Již jest pozdě dnes, zajtra buohda pojedeva oba k němu ...".

Tušil něco Ojří? Obával se násilnosti? Bylo to v pátek večer před vraždou.

Druhého dne ráno v sobotu svého čeledína Jana Němčka vладыka Čeněk z Rozhovic "... poslal do Městce na koni, a to bylo v sobotu. Potkal sem Vidláka, an jede s napatým samostřilem a drží jej pod pláštke. I bylo mi to velice divno. A když v městě velmi málo pobudu, tehdy puojde hlas a řeč veliká, že Vidlák zabil Ojieře. A zjednav pána svého potreby, jedu zase a ty zlé noviny přinesu pánu svému ...".

Kdo byl Vidlák? Co se stalo? Když se byl dal Henslin z Turgova slyšet, kolik by dal za zabití Ojieře, "... Vidlák a Pivce, jeho služebníci, vzavše sobě to v úmysl i učinili smlúvu s pověžným, aby jim dal návštěie, když by Ojieře uzřel, že by kde jel ...". V onu sobotu Ojří skutečně vyjel "... na koni ... v pláštku a čechliku, nesa krahujece na ruce,... se psy a s ním jel Pešík, jeho čeledin ..." - tato barvitá scéna je z výpovědi Jana Kudlaty, jenž oba takto potkal a vraždu z dále viděl: "... s nebožčíkem otcem svým jel [jsem] s vozem vezúc domov obilé s pole do Svinčan a to bylo v sobotu po poledni, potkali sme Ojieře ...". V touz dobu "... pověžný uhledav, když Ojří jel, i vystrčil viech v tu stranu ...". A Vidlák s Pivcem "... hned jeli z města ven ...", "... Vidlák, napav samostřiel, schoval jej pod pláštke a Pivce ostal před městem, dívaje se ...".

"... A když Vidlák uhledal Ojieře", "... vyskočiv naň s napatým samostřilem v náhle, i prostřelil ho skrze a ještě šíp letěl puol honov ..." a on "... s tú ranú ještě vytrh meč, bežel na něho a v tom s koně spadl, hned duši pustil ...".

"... A zvěděv to strýc jeho ..." nebožčík Hereš, otec Janov Šlechticov, že byl jemu Ojieřovi přítel blizký, vzal tělo jeho na vuoz a přivezl ho k sobě do Raškovic ". " A na zajťrie vezl ho do Stojiecieho, jakož tu jeho podání bylo, a tu řádně jemu učinivše službu a offérovanie, vezli ho do Svinčan", "... a tu druhé offérovavše za jeho duši, vezli ho do Chrudimě..." " a pochovali sme jeho v klášteře..." - "... toť se mu stalo pro sbožie mrdicské a městecké ...".

Výpovědi jsou působivé i po bezmála šesti stech letech.¹⁰⁰⁾ Pravda, vysoký věk a fáma rostoucí sama sebou mluví proti svědkům, sem bude třeba přičíst onoho půl honu, jež ještě letěla šípka ze samostřilu. Pro svědky mluví to, že vypovídali každý zvlášť, někteří dvakrát, v různých termínech, pod přísahou, i to, že události z mládí si člověk pamatuje často dobře a že

ve stáří leckterý detail vystupuje ještě ostřeji.

Doba a četné opakování mohly leccos přikreslit, snad je to ten tasený meč, ale jen ono tasení, protože Ojif jako svobodný muž chodil ozbrojen. Půl honu letící šípka je nepravděpodobná,¹⁰¹⁾ ale tu přeháněl i očitý svědek, všechno ostatní se ve výpovědích shoduje.

Místa se od té doby příliš nezměnila, i když je to takřka neuvěřitelné. Podnes lze v terénu vystopovat, kudy jel Jan Němček z Rozhovic "do města", a kde se mohl setkat s Vidlákem, jel-li Ojif, jak Jan Kudlata říká, "... k Klešicóm ...". Protože Jan Kudlata s otcem vezli "... domów obilé s pole do Svinčan ...", lze místo vraždy hledat mezi Městcem a Nákli.

Nevíme bohužel přesně dvě věci: Na které věži "... pověžný ... vystrčil viech ..." a odkud Ojif vlastně jel. Pověžný mohl vích vystrčit na věži předpokládaného sídla v Městci, ale také na věži či věžovitém stavení tvrze v Mrdicích. Pravděpodobnější, a současnému stavu našich znalostí víc odpovídající, je možnost druhá.

Podle svědectví Václava Váchy z Choltic žil Ojif na Městci, žádal-li, aby Markvart "... k němu jel do Městce ...". Václav z Něnkovic naproti tomu svědčil, že Ojif "... jel z Svojsíc s krahujcem ...", ale Václav z Něnkovic podal pouze svědectví druhé ruky nebyl ani současníkem a tím méně i svědkem dobu pamatujícím.

Ale i kdybychom připustili, že Ojif ještě v pátek večer nebo v sobotu ráno zajel k matce na Svojsíce - z Městce je to pět kilometrů, mírným klusem něco přes dvacet minut jízdy - byl by ze Svojsíc ke "Klešicóm" dojel do týchž míst mezi Městcem a Nákli. Vidlák asi znal Ojifovy zvyky, Ojif možná jezdil v sobotu na lov pravidelně. A tak stačilo mít nasedlaného a nauzděného koně ve stání, samostřil a šípky pohotově, a někoho, kdo hlídal věž tvrze, až se tam objeví vích ...

Václav z Něnkovic říká, že "... Ojif jel z Svojsíc ... o suchých dnech...". Podzimní suché dny jsou středa, pátek a sobota po Pozdvížení sv. Kříže, což je 14. září, gregoriánského kalendáře ovšem.¹⁰²⁾ Udivuje nás, že Kudlata s otcem vezli domů "obilé", protože žné v této oblasti končí dřív, ale mohl být vlhký rok a mohlo se jednat o oves, a potom by září mohlo odpovídat.

S Ojifovým žalobním návrhem to souhlasí, na první říjen bylo nařizeno další jednání, a i když tu do Henslinova a Vidlákova vědomí vkládáme myšlenky takřka románové, odkládat dál už nebylo možné ...

V zemi bylo krátce po válce. V létě bylo sice již domluveno příměří, ale na jaře se ještě bojovalo,¹⁰³⁾ a ze zkušenosti mnohem pozdějších víme, jak pomalu se po takových konfliktech obnovují právní jistoty.

Vidlákovy další osudy neznáme. V roce 1409 se sice jméno Vidlák objevuje, když se mluví o "... Odoleni Vidlak de Ugezđ armigeri ...", leč ztožnit jej s Vidlákem našim bez něčeho dalšího dost dobře nelze. Lákavější je již půhon z roku 1417, kdy Elška z Nesmiře pohání "... Vidláka z Mezifičí, aneb jakž mu křestní meno dějí, že mi to mé véno dluží ...".¹⁰⁴⁾ Zase tu běží o porušení právních norem, leč i zde nás chudoba pramenů nutí k resignaci.

Henslin zemřel nedlouho po roce 1400.¹⁰⁵⁾ Petr Turkovec, zabitý na straně pražské u Malešova v roce 1424¹⁰⁶⁾ by podle jména mohl být jeho příbuzný, ale více než domněnka to není. Podle Václava z Něnkovic lidé Ojife "... velmi ho pykali i plakali ...", můžeme tomu starému muži asi věřit.

* * *

IV.

Pře Jana Šlechty o odúmrť mrdického a městeckého statku trvala šest let. Jan Šlechta prokázal vypisy z desek jak statek vypadal a komu náležel, prokázal své příbuzenství s Ojifem a tím, jak se domníval, větší nárok na odúmrť. Prokázal, že Ojif byl zavražděn, že zemřel svobodný a bezdětný. A soudil, že on, Jan Šlechta má na odúmrť "melius ius", lepší právo. Trčkové z Lípy nároku odporovali a dvorský soud rozhodl velmi příznačně.

Nejprve obešel Ojifovu sart: "... a dále nenalézá se [rozuměj: po vkladu Ojifové z 28.11.1398, po němž následoval půhon] by která práva Ojif na to zbožie vedl neb provedl ...". Že mrtvý Ojif "vést práva" nemohl, soud mlčky přešel. Dále bylo řečeno, že více než šestnáct let před smrtí krále Václava nebyl na zboží vznesen právní nárok, naopak bylo "trhów mnoho", proti nimž "... odporové sú se nedáli ...".

Odpírající strana předložila panské nálezy "... kterak ti, kteříž bez nároków tři leta a XVIII neděli za krále Václava, nynie i potom prodržali by svá zbožie, že mají toho pořiti, a ukazujíc nález panský, že sú toho i jiní tak pořivali, nalezli za právo ...". Poté soudcové "potaz vynesli", čili vynesli rozsudek, že "... jsú léta pokojně prodržána ...", že tedy

právní nárok Jana Šlechty je promlčen, a "... dali odpierajícím za právo obdržené ...".¹⁰⁷⁾

Vycházejí z precedentu, soud sankcionoval majetkové přesuny z doby revoluce, majetkový pohyb by znamenal další precedens.

* * *

Epilogem příběhu, a tedy i studie, jsou osoby na mrnickém a městeckém statku po Ojiové smrti. Mezi lety 1402-1407 zu postihují prameny Jaroslava z Opočna, v roce 1410 jeho synovce Jana, právě po Městci zvaného Městecký.¹⁰⁸⁾ Nevíme, zda Jaroslav z Opočna získal statek přímo od Henslina, či byl-li nějaký držitel ještě mezi nimi, ale je dost pravděpodobné, že po Ojiové smrti nemohl Henslin v kraji obstat.

V historickém prostředí zejména starší české čtenářské generace je postava Jana Městeckého prostřednictvím Starých pověstí českých spjata s vyloupením Opatovického kláštera v roce 1415, leč v životě tohoto muže to nebyla jediná podivná až temná záležitost.

Statek Miletin u Hořic byl v držení řádu německých rytířů, ti jej zastavili pánům z Choustníka. Po smrti Beneše z Choustníka spravoval miletinský statek Jan Městecký, vdova po Benešovi z Choustníka Máňa byla totiž jeho tetou a Jan Městecký byl tutíž jejím zástupcem. Městecký měl se řádem spor, v němž předstíral, že je ve službě řádu, že mu řád dluží žold, ale jak tato záležitost z roku 1410 skočila, nevíme.¹⁰⁹⁾

Celé choustnické zboží bylo po Benešově smrti provoláno jako odumrt, i na tomto statku byl Městecký Mániným správcem a vedl jejím jménem spor ukončený tím, že vdově byl statek ponechán na dožití, po její smrti měl připadnout Purkartovi z Janovic. Jan Městecký využil toho, že Purkart se vzdálil z Čech a choustnický statek, hrad i s vesnicemi, prodal Žofce z Rotštejna, a po roce, tedy v roce 1416, spolu s Žofkou prodali tento statek Jiříkovi z Hustiřan a Haléřovi z Hrádku. Protože po výbuchu revoluce soudy nezasedaly, čekal Purkart na rozhodnutí až do roku 1454, teprve tehdy přišel dvorský soud statek s hradem Heřmanův Choustník jemu.¹¹⁰⁾

Rok před tím, než prodal choustnický statek, se Jan Městecký připojil k vlně vzrůstajícího se husitismu. Počátkem září 1415 přivěsil svoji pečeť ke stejnopisu stížného listu proti Husovu upálení,¹¹¹⁾ necelé dva měsíce na to předběhl svým radikalismem události, jež měly následovat teprve později.

Lapidární větou to vystihl Starý letopisec: "... Také toho léta [1415] na Vše svaté v temné noci pan Jan Městecký a pan Bergov zlezli Opatovice kláštera a opata Lacura umučili až do smrti ...".¹¹²⁾

Stejný radikalismus, tentokrát protihusitský, projevil Jan Městecký hned dvakrát v lednu 1421. Nejprve při dobytí Přelouče. Zajetí, mezi nimi i zranění táboři, byli vedeni do Kutné hory a cestou pobijeni, hned potom při obležení Chotěboře, obránci vzdavší se na čestné slovo, byli upáleni.¹¹³⁾

Do dvou měsíců následoval další obrat Jana Městeckého. V dubnu 1421 oblehli táboři a pražané Chrudim, již velel Jan Městecký, "... a když pozoroval řečený pan Jan, že není s to odolati, sjednal dohodu ..." a odpřisáhl kalich. Snad tehdy počítal i s tím, že na sebe strhne ve východních Čechách mocenskou posici, leč tu pro sebe získal Diviš Bořek z Miletinka, jeden z hejtmanů husitské výpravy.¹¹⁴⁾

Jan Městecký zemřel v roce 1430 na Hostinném, na bývalém statku Henslina z Turgova.¹¹⁵⁾ Tolik pramenná fakta.

Kdybychom z toho chtěli kombinovat, že již v roce 1398, když Ojiv zahájil spor s Henslinem, byl Jan Městecký v pozadí, ocitli bychom se v románové fikci. Ale není jí třeba, studie měla jiný cíl. Mikroskopický pohled na statek a účastníky dění umožnil doplnění představy o prostředí, v němž se spoluvytvářely předpoklady husitské revoluce. Že Ojivův příběh tento pohled umožní měl povahu balady¹¹⁶⁾ z času krásných Madon, je pouze dílem dějinného souběhu, jež sledujeme.

Poznámky:

1) Přehled dějin Československa I/1, Praha 1980, s.328

2) Staročeský význam slova nebyl obscénní, znamenal kývavé pohybování typické pro rákosí, přenesené též obrůstání tenkých kořinek. Kořen mrtvosouvisí s mrtvý. Původní smysl může být jak mrtvá půda bažiny, do níž jsou nasypány valy tvrže, tak porost rákosí na bažině. V.Machek, Etymologický slovník jazyka českého, Praha 1971, s.379.

3) Kostelec u Heřmanova Městce, o.Chrudim. Lokality jsou ve studii uváděny podle okresů, správní členění k 1.1.1972 podle: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR I-II, Praha 1978. Dále bylo užito: A.Profous - V.Svoboda - V.Šmilauer, Místní jména v Čechách I-V, Praha 1949-1960; L.Hosák - R.Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku I-II, Praha 1970-1980; A.Sedláček, Mistopisný slovník historický, Praha b.r. (1908). Pokud není nevyhnutelně třeba, nejsou tato díla k jednotlivým lokalitám citována.

4) V mohutném valovém opevnění kostela sv.Petra a Pavla se mohlo nacházet sídlo. V nynější podobě je kostel gotický, zlomky románských hlavíc sloupů jsou v muzeu v Chrudimí. A.Merhautová, Rané středověká architektura v Čechách, Praha 1971, s.143 klade kostel do let 1150-1200.

5) CDB V/1 č.136 s.218; A.Profous, Místní jména II, pokládá "Costel" za Kostelec u Heřmanova Městce.

6) CDB V/1 č.391 s.580

7) CDB V/1 č.410 s.611

8) RBM II č.1180 s.507

9) CDB V/1 č.70 s.125

10) Pravy o.Pardubice, Vyšehněvice o.Pardubice

11) Ku př. CDB IV/1 č.34 s.114; č.37, s.117; č.42 s.126

12) Ku př. CDB IV/1 č.259 s.439; č.474 s.588; CDB V/1 č.84 s.157; č.94 s.169

13) RTV s.31, 57; A.Sedláček pokládal oba Heřmany z roku 1318 za jednu osobu - viz kartoteční lístek, HÚ ČAV Praha.

14) RT I s.471

15) Steinkirchen o.Scheibbs, Rakousko

16) RBM II rejstřík s.419; Kostel v tomto rejstříku s.1329 lokalizován není; Trhové Sviny o.České Budějovice.

17) Svinčany o.Pardubice

18) A.Profous, Místní jména II s.319 pokládá "Costel" za Kostelec u Heřmanova Městce, cituje listinu z roku 1257; ani listinu, ani Heřmana z roku 1279 necituje.

19) Pověst o loupeživých Heřmanech A.Sedláček, Sbirka pověstí historických, Praha b.r. (1894), půhony RTV s.31, 57; Hrabíše z Paběnic na Vildštejně v listině z roku 1315 - G.Dobner (ed.), Monumenta historica Bohemiae VI, Praha 1785, č.406 s.395.

20) Zálesí je podle územních souvislostí osada obce Slavíkov o.Havlíčkův Brod

21) RT I s.403

22) LC II s.86

23) Heřmanův Městec o.Chrudim

24) Takto vidí postup vzniku lokality I.Vávra, Trstenická cesta, Historická geografie 6, 1971, s.86. Nezávisle na něm usoudil autor studie rovněž, že okolí kostela P.Marie bylo původně jinou, patrně starší osadou, proto souhlasí s míněním I.Vávry o lokaci tržiště severněji "pod kopcem". Naproti tomu J.V.Šimák, Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny I/5, Praha 1938, s.1246, pokládá Heřmanův Městec za ulicovou osadu podle /Trstenické/ cesty v ose dnešní silnice I/17 Čáslav o.Kutná Hora - Chrudim o.Chrudim. Otázku přesné trasy Trstenické cesty tu nelze řešit, pokud tato otázka u středověkých cest vůbec řešitelná je, a v každém případě bude nutno počítat s paralelními trasami z různých dob. Stratigrafie těchto paralelních tras zatím zcela uniká. Pro trasu navrženou I.Vávrou, vedoucí od kostela P.Marie v Městci směrem na Slavkovice o.Chrudim a odtud dál směrem západním, mluví kus staré cesty v lese západně od Slavkovic, srv. i A.Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého I-XV, Praha 1882-1927, zde XII s.49. Pro mínění J.V.Šimáka mluví kus staré cesty v lese východně od Stojíc o.Chrudim, jde severně od silnice I/17 Čáslav - Heřmanův Městec paralelně s ní a směřuje k Městci. Tato otázka je zcela otevřená.

25) RT I s.403

26) Rychmburk je hrad v Předhradí o.Chrudim; Klešice o.Chrudim; Kněžice je zaniklá ves, snad byla v blízkosti Klešic, pokus o lokalizaci níže v textu. Tvrziště tvrže Mrdice je v recentním lesíku "V Mrtvicích" 1500

m severně od Heřmanova Městce, jeho podrobný popis je níže v textu studie. Patří k dobře dochovaným tvrzištím s čitelným areálem opevnění. Lokalisace poplužního dvora je až dosud bezvýsledná, lze jej klást východně od tvrze proti předpokládané bráně, byla tak umístěna řada poplužních dvorů.

27) Viz pozn. 33 a 39

28) RT I s.403; Bernard: CDM V č.16 s.13; VI č.98 s.70; č.143 s.113; č.455 s.349; VII č.191 s.139; srv. A.Sedláček, Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodů 1, Časopis Matice moravské (dále ČMMor) 16, 1892, s. 219-222; L.Hosák, Příspěvky k starému rodopisu moravskému, Časopis Společnosti přátel starožitnosti (dále ČSPS) 45, 1937, s. 167-169; tyž, Moravská větev pánů z Cimburka, Vlastivědný věstník moravský (dále VVM) 22, 1970, s.77-79; M.Kolář - A.Sedláček, Českomoravská heraldika I-II, Praha 1902-1925, zde II s.45.

29) Erbovní znamení jednoho lekna je na pečeti Heřmana ze Zruče z roku 1328 a na náhrobním kamenu ze Sezimova Ústí v Museu staročeského revolučního hnutí Tábor - A.Sedláček, Pýcha urozenosti a vývody huty Čechů a Moravanů, Věstník Královské české společnosti nauk, roč.1914, Praha 1915, s.54; vyobrazení ve F.Smáhel a kol., Dějiny Tábora I, České Budějovice 1988 za s.208. Srv. A.Sedláček, Českomoravská heraldika II. s.178; L.Hosák, Příspěvky k starému rodopisu nmoravskému, ČSPS 46, 1938, s.55-57. Zruč je od Vilémova vzdálena 30 km, poněkud spekulativně by tu bylo možno uvažovat na rozrod do různých míst z jednoho východiska; J.Čarek, Městské znaky v českých zemích, Praha 1985, s.137.

30) V.Novotný, Od Břetislava I. do Přemysla I., České dějiny I/2, Praha 1913, s.696; Vilémov o.Havlíčkův Brod

30a) T.Jacobi (ed.), Codex epistolaris Johannis Regis Bohemiae, Berlín 1841, č.13, s.7

31) RBM III č.656 s.276; č.997 s.387; č.1541 s.565; č.1630 s.647; č.1686 s.657; č.1710 s.669; č.1811 s.706

32) Sdělení pana Ing.J.Kabeláče z Heřmanova Městce

33) Z.Boháč, Časové vrstvy patrocinií českých měst, Historická geografie (HG) 4, 1970, s.7-41; tyž, K některým geografickým aspektům středověkého osídlení, HG 10, 1973, s. 151-169

34) RBM III č.1686 s.637; RT I s.417

35) Listina ze 4.11.1350, originál AM Litomyšl I a, Listiny inv. č.9, její rajhradský stejnopis CDM VIII č.52 s.26; MVB I č.1333 s.700

36) Tasovice o.Chrudim; Hodonín o.Chrudim

37) Tasovice o.Blansko; Hodonín o.Blansko; Louka o.Blansko; CDB III/1 č.119 s.147; ZDO I 688; ZDB VII 102

38) L.Hosák, K středověké kolonizaci poříčí horní Svratky a Oslavy, ČSPS 60, 1952, s.78; V.Novotný, Rozmach české moci, České dějiny I/4, Praha 1937, s.449; R.Nový, Přemyslovský stát 11. a 12.století, Praha 1972, s.162 rod erbu křídla mezi posuzovanými "moravskými" a "nemoravskými" rody výslovně neuvádí, ale také jej jako moravský výslovně nejmeneje.

39) RT I s.403; Rosice o.Pardubice; Doubravice o.Pardubice; Trnová o.Pardubice

40) Autorův terénní průzkum

41) CDB I č.399 s.411; k listině J.Pražák, Diplomatické poznámky k litomyšlské listině krále Vladislava I., Sborník příspěvků k dějinám litomyšle a okolí, Pardubice 1959, s. 9-32

42) H.Jireček, Antiquae Bohemiae usque ad exitum saeculi XII. topographia historica, Praha 1893 s.32 lokalizuje "Nadubraunici" k Rosicům, tedy do o.Pardubice. Stejně tak G.Friedrich v CDB I, s.412 p.5, stejně A.Profous, Místní jména I, s.443. Naproti tomu J.Lippert, Sozialgeschichte

Böhmen I-II, Praha 1896-1898 zde II s.57; stejně tak Z.Nejedlý, Dějiny města Litomyšle a okolí I, Praha 1903, s. 20, 46, 47; stejně tak W.Friedrich, Die historische Geographie Böhmens, Abh. der k.k. geogr. Gesellsch. 9, III, 1912 Wien, s. 113, 191, lokalizují "Nadubraunici" do Doubravice u Luže o.Chrudim. Srv. V.Smelhaus, Kobyli pole v Čechách, Historie a musejnictví 2, XXX, 1957, s.49; V.Vaněček, České kobyli pole, Praha 1969; V.Brandl, Glossarium illustrans bohemicum - moraviae historiae fontes, Brno 1876, s. 98, 403.

43) LC II s.86 ; srv. E.Nohejlová, Příběhy kláštera Opatovického, Praha 1925, s.44

44) Viz pozn.43

45) RT I s.442

46) SLCH s.40

47) B.Balbin, Miscellanea historica regni Bohemiae III, Praha 1679, s.173

48) RT I s.147

49) Kněžnice, zaniklá osada; Močidlče, zaniklá osada

50) Kněžice o.Chrudim

51) Jezbořice o.Pardubice; hranice mezi okresy Pardubice a Chrudim jde mezi Klešicemi a Jezbořicemi a dodržuje starou hranici mezi statkem mrdicko - městeckým a újezdem jezbořickým. K tomuto újezdu J.Teplý, Distrikt Jezbořice, statek olomouckého biskupství v Čechách (v tisku).

52) Srv. A.Sedláček, Snůška starých jmen, Praha 1920, s.10; list Vilémův AČ XVII č.1020 s.254; Konopáč je místní část Heřmanova Městce

53) FRB IV s.516

54) RT I s. 84, 403, 417, 471

55) CDM VIII č.95 s.160

56) LER II s.140; RT I s.442. Terénní stopy hradu Blatníka se nacházely u Blatníka, osady obce Rybitví o.Pardubice; Bohdaneč o.Pardubice.

57) Ani v textu, ani v poznámce není možno se věnovat otázce mísení termínů "castrum" a "municio" v pramenech 14.století. Věci bude věnována samostatná studie. K uvedeným fortifikacím a k mísení termínů některé podrobnosti J.Teplý, Feudální pozemková držba a feudální rozbroje v předhusitském Chrudimsku, nepublikovaná kandidátská disertace.

58) Autorův terénní průzkum obou lokalit. Zřícenina hradu Rabštejna, dnes Rabštejnek, k.ú. Rabštejnská Lhota o.Chrudim.

59) AČ XXXI s.381; autorův terénní průzkum pozůstatků hrádku Rozpakov, k.ú. Morašice o.Chrudim

60) ZDB sv,II, XVI s.36; autorův terénní průzkum; zřícenina Košíkova k.ú.Drahonín o.Žďár nad Sázavou

61) Městská knihna heřmanoměstecká, SÚA Praha

62) AČ XXXVII/3, s.1703-1705

63) Podobu tohoto sídla-hrádku si lze představit asi jako tvrz Pasovary o.Český Krumlov. její hmotová rekonstrukce M.Rykl, Pasovary, přehled stavebního vývoje české středověké tvrze, Památky a příroda 13, 1988, s.144.

64) Zámek v Heřmanově Městci by byl pokračovatelem tohoto sídla. Dnešní stav názorů je, že "... zámek čp.1, původně středověká a renesanční tvrz I s.376.

65) RT I s.471

66) AČ I s.430; III s.515; XXXVI s.718; XXXVII/3 s.1707

67) Vyžice o. Chrudim; Načešice o.Chrudim; Vicemilice jsou dnešní Lico-méllice o. Chrudim; Slavkovice o.Chrudim; Zlatušov a Hody jsou zaniklé osady

68) F.Vacek, Chrudim do roku 1439, Chrudim 1938, s.31

69) F.Graus, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské

I-II, Praha 1953-1957, zde II s.70, 166 n.

70) Torsovitost pramenného materiálu nedovoluje širší záběr v problematice robot pokud jde o jeden menší region.

71) Když si autor studie ověřoval tento způsob vyjadřování, dostal v Hrochově Týnci v roce 1973 od sčítel starousedlice tuto odpověď: "... Ve škole, jsme se učili, že ten potok se jmenuje Ležák, ale my mu jinak nefekneme než řeka ...". Řekou nazval v roce 1975 potok Žejbro v Rosicích u Chrásti pan V.Dostál (*1899), rodák z místa. Obě vodoteče mají tu šíři asi 2,5 - 3 m - Hrochův Týnec o.Chrudim, 1427 obyvatel; Rosice u Chrásti o.Chrudim, 907 obyvatel. Zjištění platí i pro některé jiné regiony a pro mladší populaci, alespoň pokud jde o venkov na západní Moravě. H.Kfenková (*1972): "... Vždy řekneme, že jdeme k řece, nikdy, že jdeme k potoku a o lokalitu Zvole o. Žďár n.S., 366 obyvatel; Bobrůvka je tu široká asi 2,5-3 m.

72) Na Podolském potoku je Kostelec a Heřmanův Městec, pan A.Chládek, jenž měl na tomto potoku mlýn v Městci, mu jinak nefekl než Zlatý. Ke jménu Zlatotok F.K.Rosůlek, Pardubicko - Holicko - Přeloučsko III, Pardubice 1909-1926, s.108. Jižněji je Zlatý potok, leží na něm Kraskov o. Chrudim; vlévá se do Doubravy. Další Zlatý potok, na němž je mlýn Zlatník u Bojanova o.Chrudim, je to levý přítok Chrudimky. Levým přítokem Chrudimky je i Okrouhlický potok, na němž jsou sejpy, snad laténské, snad i středověké - J.Vodička, Keltové a nerostné suroviny na Chrudimsku, Památky a příroda 12, 1987, s.432-336. Za upozornění a za účast na terénním průzkumu děkuji panu prof. J.Klázarovi z Pardubic.

73) Autorův terénní průzkum

74) CDB V/1 č.427 s.634, Bohuslavova manželka se jmenovala Osenna, CDB V/2 č.517 s.64

75) RT I s.84, 578

76) AČ XIV č.124 s.114; Nový dvůr, místní část Heřmanova Městce

77) A.Mika, Poddaný lid v Čechách v první polovině 16.století, Praha 1960, s.94 se domnívá, že "... snad někde došlo ve 14.století k omezení jejich počtu a rozsahu ..."; srv. F.Graus, Dějiny venkovského lidu II, s.78.

78) AČ XXXI s.344, 347; XXXV s.502

79) CDB II č.324 s.328

80) Viz pozn. 57

81) Srv. J.Spěváček, K některým problémům hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v předhusitské době, Folia Historica Bohemica 3, 1981, s.27; Přehled dějin Československa I/1, s.328

82) Prachovice o.Chrudim; Jetonice o.Chrudim

83) Srv. F.Graus, Dějiny venkovského lidu II, s.88, 93

84) Viz pozn. 57

85) CDB II č. 112 s. 107; AČ XXXVI s.710

86) Srv. J.Teplý, Hrad Zubštejn - Lapis a sídelní situace v poříčí horní Svratky (v tisku); podobná situace na Tábořsku srv. F.Šmahel, Dějiny Tábořa I, s.95-96

87) RT I s.84

88) Viz pozn. 81

89) K tomuto srovnání viz pozn. 57 a 86 a materiál k připravované studii o feudální držbě v poříčí horní Svratky

90) Viz pozn. 81

91) Tak kupříkladu v předhusitském Chrudimsku držitel hradu Košumberka se statkem a městečkem a 16 lokalitami, Jan z Košumberka, je v papežské listině z roku 1414 "armiger", viz J.Eršil (ed.), Acta summorum pontificum

res gestas Bohemias aevi praehussitici et hussitici illustrantia I-II, Praha 1980, zde II č.981 s. 531-535. Srv. k tomu i vzestup rodu erbu půlkonné obvykle zvaného páni z Pardubic - F.Šebek a kol., Dějiny Pardubic I, Pardubice 1990, s. 47-58 a zvl.s. 170, šlo o nižší šlechtu, jež se via facti stala "panským" rodem.

92) A.Sedláček, Českomoravská heraldika II s.250; erb z Turgova je na hradě Laufu - D.Menclová, Hrad Lauf, Umění 33, 1985, s. 293-315. "Turkovec" se zdá být mluveným tvarem z mikroregionu, ale na hradě Laufu je nad erbem legenda "Turkow", srv. V.Růžek, Znaková galerie na hradě Laufu v Norimberka, SAP 38, 1988, s.37-305.

93) RT I s.578

94) RT I s.84

95) AČ XXXVII/3 s.1707

96) Viz i pozn. 66 ; Morašice o. Chrudim; Raškovice = Horní a Dolní Raškovice o. Pardubice; Chroustovice o. Chrudim; Svojsice o. Pardubice; Střeziměřice osada Chvalkovic o. Náchod

97) K Chroustovicím A.Sedláček, Hrady I s.234 n.

98) AČ XXXVII/3 s. 1635-1639, 1698-1708; Sovolusky o. Pardubice; Petr z Svojsic viz pozn. 66

99) AČ XXXVII/3 s. 1703-1705

100) Srv. J.Kejř, Počátky dvorského soudu, Praha 1956, kde starší literatura. Ve výpovědi Václava z Choltic si povšimneme, že duál je živý ještě na začátku druhé poloviny 15.století. Choltice o. Pardubice; Radostice ja zaniklá osada u Poběžovic o. Pardubice, jde o Poběžovice u Choltic; Němkovice jsou dnešní Jenikovice o. Pardubice; Nákle o. Chrudim - stále se pohybuje na hranici dvou dnešních okresů

101) Hon měl 124-153 m, viz A.Sedláček, Paměti a doklady o staročeských mirách a vahách, Praha 1923, s.18. Za medicínskou konzultací ohledně Ojřova smrtelného zranění děkuji panu MUDr. A.Grundovi z Bystřice nad Pernštejnem.

102) G.Friedrich, Rukověť křesťanské chronologie, Praha 1934

103) J.Spěváček, Václav IV., Praha 1986, s. 294 n.

104) LC VI s.275; V.Brandl - B.Bretholz (edd.), Libri citationum seu knihy půhonné a nálezové I-VII, Brno 1872-1911, zde III s. 8, 20, 37, 216; Červený Újezd o. Kladno; Velké Mezříčí o. Žďár n.S.; Nesmř je zaniklá osada u Velkého Mezříčí - F.Černý, Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým, Brno 1914 s.252

105) A.Sedláček, Hrady V, s.211

106) SLCH s. 71; Malešov o. Kutná Hora

107) AČ XXXVII/3 s.1701-1702

108) RT I s.80; II s.42; Acta summorum pontificum II č.981 s.552; Opočno o. Rychnov nad Kněžnou

109) A.Sedláček, Hrady V s.124; Miletín o. Jičín; Hořice o. Jičín

110) AČ III s. 486, 489; A.Sedláček, Hrady V s.77; jde o hrad Hradiště, též Heřmanův Choustník u Choustníkova Hradiště o. Trutnov; Purkart z Janovic se psal podle Janovic nad Uhlavou o. Klatovy; Žofka z Rotštejna se psala podle hradu Rotštejna u Klokočí o. Semily; Jiřik z Hustiřan se psal podle Hustiřan o. Náchod

111) AČ III s.189; ke stížnému listu nejnověji B.Zilynskij, Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení, Folia Historica Bohemica 5, 1983, s.195-237

112) SLCH s.40, Opatovice o. Pardubice

113) FRB V s.470; SLCH s.57; Přelouč o. Pardubice; Chotěboř o. Havlíčkův Brod; Kutná Hora o. Kutná Hora

114) FRB V s.481; SLCH s.63; Diviš Bořek se psal podle Miletinka, místní část Miletína o. Jičín

115) SLCH s.81; A.Sedláček, Hrady V s.209; Hostinné o. Trutnov

116) V motu studie je citována Smutná píseň o Douglasovi, L.Quis (ed. a překl.), Staroskotské balady, Praha b.r. (1900) s. 50 a Píseň od pana Štemberka, Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu, Praha 1957, s.417

Použité zkratky pramenných edicí:

- CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I-V 3, Praha 1904-1982
CDM - Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae I-XV, Brno 1836-1903
RBM - Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I-VII, Praha 1855-1963
MVB - Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia I-V, Praha 1903-1954
RT - Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae I-II, Praha 1870-1872
RTV - Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae, Praha 1868
ZDB - Zemské desky brněnské a olomoucké I-III, Brno-Praha 1856-1957
LC - Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim I-X, Praha 1865-1889
LER - Libri erectionum archidioecesi Pragensis I-VI, Praha 1875-1927
AČ - Archiv český I-XXXVII, Praha 1840-1944
FRB - Fontes rerum Bohemicarum I-VIII, Praha 1873-1932
SLCH - Staří letopisové čeští in Dilo Františka Palackého II, Praha 1945+ Censura a dílo Františka Palackého, Praha 1945

DAS GUT VON HEŘMANŮV MĚSTEC GEGEN ENDE DES 14. JAHRHUNDERTS

Jaroslav TEPLÝ

ZUSAMMENFASSUNG

Die in der vorliegenden Studie untersuchte Problematik ist eine der grundlegenden Fragen der wirtschaftlichen sowie sozialen Geschichte des böhmischen Staates in der Zeit vor den Hussitenkriegen. Es ist die Frage des Besitzes des adeligen Bodens, mit dem unter anderem auch die Struktur des Adels zusammenhängt, und es ist die Frage möglicher Ergreifen, die auch den Weg der Gewalt und Straftat gingen.

Die Studie verfolgt zwei Linien. Die eine ruft einen durch Zeugen gut belegten Kriminalfall einer Ermordung eines jungen Erben Ojif (Hogerius) hervor, die andere rekonstruiert parallel dazu das feudale Gut, wegen dessen Ojif ermordet worden war. Beide Rekonstruktionen ermöglichte der Stand der Quellengrundlage, die Landtafel auszugsweise, angeschafft wegen des Gerichtsstreites um den Heimfall nach Ojif, sowie die Zeugenaussagen vor dem Hofgericht, die belegen, wann, wie und warum der ursprüngliche Besitzer ermordet wurde. In beiden Linien verbindet sich also die Forschung der Geschichte im Bereich der Wirtschaft mit der Forschung der Geschichte der Mentalität. Die Studie stützt sich konsequent auf das Quellenmaterial. Außer den schriftlichen Quellen sachlichen Charakters, wo die Land- und Hoftafeln überwiegen, wurden auch Terrainrelikte der Fortifikationen ausgenutzt, die schriftlichen Quellen wurden mit der Terrainverbauung auf solche Weise konfrontiert, um zu ermöglichen, durch die Methode der Mikroanalyse möglichst ins Detail das Gut originalgetreu wie vor 1400, sowie die traurige Geschichte von hier zu rekonstruieren. In der Studie handelt es sich um das Mrdicer Gut. Seit Ende des 14. Jahrhunderts wurde das Gut Heřmaněstěcký - nach der Stadt Heřmanův Městec in Ostböhmen - genannt. Nach den ersten Teilnachrichten aus den Dokumenten vom 13. Jahrhundert, die uns die Namen der Gutbesitzer verraten, begegnen wir im Jahre 1325 zum erstenmal, und dann in Jahren 1351, 1382 und 1398 der Nachricht über den Stand des Grundbesitzes. Im Laufe dieser ganzen Zeit verbreitete er sich. Aus den ursprünglichen zwei Festungen, einem Städtchen und fünf Dörfern entstanden im Jahre 1325 zwei Güter. Ein Gut - eine Festung und das Dorf Rosice und andere zwei Dörfer werden nicht untersucht, sie waren örtlich abgetrennt. Das zweite, die Festung Mrdice, das Städtchen Heřmanův Městec und zwei Dörfer vergrößerten sich bis zu Jahrhundertende auf zehn Dorfsiedlungen mit einer Festung und einem Städtchen. Im Rahmen der Möglichkeiten des dicht besiedelten Ostböhmens war das eine wesentliche Vergrößerung, und das Gut ordnete sich dadurch in die Güter mittlerer Größe ein, auch wenn seine Besitzer offenbar den Kreisen des höchsten Adels nicht angehörten, und zwar weder mit dem Besitz, noch mit den Landposten. Aus den Pertinenzformeln in den Tafeln kann man herauslesen, daß das Gut richtig verwaltet wurde, daß der Besitzer wirtschaftliche Neuigkeiten durchsetzte, wie z.B. das Anlegen von Teichen, das Anbauen von Obstbäumen und Hopfen, die Ausnutzung der Fronarbeiten. Auf Grund der Kombination der Pertinenzformeln und Flurnamen sind

auch Versuche der Goldwäsche anzunehmen.

Im Jahre 1382 starben die Brüder Bernard und Heřman, die Gutbesitzer, und Heřman hinterließ Waisenkinder, von denen in dem Quellenmaterial nur noch eins auftritt, und zwar Ojif. Seine Mutter Anna hatte das Gut verwalten lassen, und innerhalb von fünfzehn Jahren lösten sich mehrere Verwalter ab. Während der Tätigkeit eines von ihnen, Henslins aus Turgov, begann der erwachsen gewordene Ojif den väterlichen Besitz zu verlangen. Durch eine Klageeinbringung beim Gericht wollte er weitere Abtretungen des Gutes verhindern, in der zweiten klagte er den sog. Henslin deswegen an, weil er unberechtigt das erbliche Gut von Ojifs Vater hält. Diese bestrittene Angelegenheit wickelte sich zur Zeit ab, wo der Krieg zwischen dem König und der adligen Einheit in Böhmen und Mähren stattfand. Henslin war einigen Gerichtsverhandlungen ausgewichen, indem er nicht eintraf, und als die Zeit knapp wurde, deutete er an, daß er Ojif gern tot sähe. Seine zwei Dienstleute, der Burggraf Vidlák und der Knecht Pešek erschossen Ojif mit einer Armbrust bei der Jagt. In der Kriegszeit blieb die Tat offensichtlich unbestraft. Den Ablauf kennen wir nicht aus Strafverhandlungen, sondern aus einem 50 Jahre später geführten Streit der Verwandten von Ojif um den nach ihm gebliebenen Besitz. Es fanden sich noch Zeugen, die als junge Leute mit dem Ereignis auf irgend eine Weise konfrontiert waren, einer von ihnen war sogar ein Augenzeuge. Ojifs Cousin erhielt das Erbe jedoch nicht. Das Urteil sanktionierte Besitzverschiebungen aus der Zeit der Revolution und Verjährungsfälle. Es handelte sich um das Verjährungsrecht.

Einige Personen der Geschichte verschwinden aus den Quellen und aus unserem historischen Horizont sofort, wie z.B. Mörder, andere sind später auch verfolgbar. Die Mutter von Ojif heiratete zum zweitenmal und bekam Stiefsöhne und -töchter, die in der Nähe lebten. Jan Městecký aus Opočno, der das Gut Heřmanův Městec nach Henslin verwaltete, war einer von denjenigen, die ihre Angehörigkeit zu einer Meinungsgruppe während der Hussitenrevolution änderten, aber eine Teilnahme an der Geschichte ist bei ihm nicht zu erweisen. Das ist aber auch nicht unser Anliegen, denn unser Anliegen besteht in der Rekonstruktion des vorhussitischen Adelsgutes am unteren Rand der Mittelgröße und in der Einsicht in die Mentalität zur Zeit, in der sowie Werke im Stil schöner Madonnen geschaffen wurden, als auch Moritatengeschichten abspielten. Auf der Grundlage des Zeugnisses konnte diese sozial-wirtschaftliche Sonde entstehen.

